

Pealinna katuste all

Foto H. Malm

N° 5
1 9 3 4
30 senti

Lehtise Lehti

TOIMETUS:

Tallinnas Kaarli t. 8, kaitseliidu peastaabi ruumes.

Vastutav toimetaja kolonel J. Maide, telefon 451-94

Tegev toimetaja kapten A. Treufeldt, telefon ametis 451-89, kodus 485-01.

Toimetaja kõnetuunid kella 10—12.

Väljaandja: Kaitseliidu Peastaap. Kaastõõ arvatakse tasu alla, kui sellele tasundumine on peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasiatmiseks markimata käsikirju alat ei hoita.

*

TALITUS:

Tallinnas Kaarli t. 8.

Talitus on avatud iga päev kella 9—3. Telefon 451-89.

Tellimishind aastas 6 krooni, 1/2 a. 3 kr., 1/4 a. Kr. 1.50, kuus 60 senti.

Koolituste hinnad: 4 üks lehekülj teksti ees 50 kr., tekstis 80 kr., teksti järel 40 kr. Väline kaas 80 kr., sise-mised 60 kr.

Nr. 5

1934

SISUKORD:

J. T.: Noorkotkaste peavanema abi prof. Ants Pliip 50-aastane.

O. Reinthal: Noored kotkad.

J. Kornfeldt: Kaitseliit ja noorkotklus.

R. Gildeman: Merekaitseliidu vormi soetamisest.

R. Tomback: Mälestusmärgid.

V. Neggo: Saaremaa mäss.

— Betoon.

E. A-e. Üht unustatud sangarit meenutades.

V. K. Meie tulitornid.

— Kaitseliidu elu.

— Naiskodukaitse elu.

O/U. SYSTEMA

Tallinn, Lai 9. Telefon 430-09.

Soome ainesindused:

Fiskars,

noakaup, vedruteras, terasloogad j. n. e.

Billnäs,

kirved, käsi- ning põllutõõriistad.

Högfors,

email. supelvannid, kausid j. n. e.

Grundström,

rahakapid, soomusüksed j. n. e.

Väriboon,

kirjutusmasina lindid, värvid.

Hermetic,

tuunid ja kapslid.

Taito,

elektriarmatuurid, iluasjad tinast, moodsad lambivarjud pergamentpaberist.

Peltiteos,

moodsad keedunõud ja majapidamistarbed vasesest ning roostevabast terasest. Elektrikeetjad.

Telsed ainesindused:

Brunsviga,

arvutusmasinad.

Burroughs,

arvutus- ning raamatupidamismasinad.

Remington,

kirjutus- ning raamatupidamismasinad.

Roneo,

paljundusaparaadid ja -tarbed.

Roto-Debego,

paljundusaparaadid ja -tarbed.

Adrema,

adresseerimismasinad ja -tarbed.

Crusader,

kirjutusmasina tarbed.

Pacnet,

helifilmiaparatuurid.

Kodumaa

kartoteegid.

j n. e.

Heitse Hõdu!

ILMUB 2 KORDA KUUS

Nr. 5

Tallinnas, neljapäeval, 15. märtsil 1934

X aastakäik

ARGIPÄEVA ELU KEERISES

NOORTE KOTKASTE PEAVANEMA ABI PROFESSOR ANTS PIIP 50-AASTANE

28. veebruaril sai professor Ants Piip 50-aastaseks. Oma mitmekülgse tegevusega — teaduse alal, advokatuuris, riiklikus elus — tohiks tema nimi olla kõigile tuntud meie kodumaal, kuid paljudele on ta tuntud ka välispool Eestit kui mitmekordne delegaat ja rahvusvahelise õiguse vallas tegutseja. Meie kaitseliidu peres tunneme juubilar Noorte Kotkaste peavanema abina, kes alati agaralt on asja juures seisnud ning oma laialdaste kogemuste salvest parajat nõu millalgi pole keeldunud pakkumast.

Ants Piip sündis Tuhalaanes 1884. a., on seega Sakalamaa poegi. Õppis alul kohalikus valla- ja kihelkonnakoolis, siirdus Goldingeni seminaari ja oli selle lõpetades aasta köstriks-kooliõpetajaks Marienburgis. 1905. a. asus Kuressaare Nikolai kihelkonnakooli õpetajaks, kust järgmisel aastal kutsuti Kuressaare merimeestekooli õpetajaks. Sellena tegutsedes õiendas gümnaasiumi küpsuseksami ning astus Peterburi ülikooli õigusteaduskonda. 1912. a. asus Kuressaarest Peterburi Janson'i kaubanduskooli õpetajaks. Aasta hiljem lõpetas ülikooli. Vahepeal käis Berliinis end täiendama

ja oli ülikooli teaduslikuks stipendiaadiks 1913 a. kuni 1916. a. ning —sooritanud rahvusvahelise õiguse magistri-eksami — sama ala eradotsendiks. Kogu õpingute kestes ta pidi kõrval tegutsema ka teenimise eesmärgiga, kuni 1917. a. Vene siseministeeriumi rahvaste departemangu asumiseni. Samal aastal tegeles Eesti maaomavalitsuse loomise töödel nõupidamistel ajutise valitsuse juures. Valiti Eesti Maapäeva liikmeks.

Eesti iseseisvuse nõutamisel ja pärast seda on A. Piibule langenud mitte sugugi vähem mitmekesised ülesanded kui on olnud ta senine muutlik elukäik. 1917—1918 a. oli ta maanõukogu esindajana Inglismaal Eestile iseseisvust nõutamas. 1918—1920. a. ta on meie saadikuks Londonis, välisministri abiks ja -ministriks. Ministriks on ta olnud ka hiljem väga mitmetel korradel, olles 1920—1921. a. pea- ja sõjaministriks. Saadikuna viibis Ameerikas aastail 1923—1925. a. Kuulus Asutavasse Kogusse ja riigikogusse. Valiti Tartu ülikooli professoriks, kus aga esialgu riiklikke ülesandeid täites tööle ei saanud asuda. Pidevalt on saanud Tartu ülikoolis rahvusvahelist õigust õpetama hakata 1925. a. alates, hiljem ka kaubandusõigust.

Juba Peterburis ta võttis osa meie sõjaväe organiseerimisest ja mõjutas sõjavägedele abi andmist vabadussõja ajal Inglismaa poolt. Oli rahusaatkonna juhatajaks Pariisi rahukonverentsi juures, samuti Eesti esindajaid Tartu rahukonverentsil, rahulepingu autoreid Venega. Rahvasteliidus Eesti delegatsiooni juht 1921—1922. a. Seega kaasaskäivalt silmas pidanud üliõpilaste huve, võimaldades neil stipendiaatidena Genfi Rahvasteliidu juure pääsmise. Töötab kaasa Pan-Euroopa liikumises ja Balti liidu loomiseks, eriti Eesti-Läti Ühingu juhtiva tegelasena ja juhatajana juba hulk aastaid. Kõige selle kõrval ka tuntud ja tähtsa praktikaga advokatuuri alal ja paljude majandusorganisatsioonide tegelane, samuti ka publitsist. Käinud mitmel loengute turneel, viimati ka Ameerikas, viibides Los-Angelesi spordiolümpiaadil.

Valitakse noorte kotkaste organisatsiooni asutamisel 1930. a. kevadel peavanema abiks, kellena alati suure sõbralikkusega tuleb noorte kotkaste perre, eriti oma kodulinnas Tartus. Olles oma elutee rajanud oma jõul, olles tõusnud riiki juhtivate isikute hulka täpseimail „self made man“ põhialuseil, aitab kõigiti kaasa meie noorte kotkaste arenemisele samas „meesteks meeste ridadesse“ suunas kasvatamisel. Sest „kui rahvas paneb mind tänavat pühkima, siis teen ma seda“, on professor Piibu lause.

J. T.

NOORED KOTKAD

Vastuseks „Mõttele Kaitseliidu eriorganisatsioonest“. „K. K.“ nr 1 — 1934. a.

Neil mõtteil on kindlasti üks tänaväärus — nad annavad põhjuse avalikkuse ees veel veidi selgitada noorkotklust. Sellega ühtlasi valgustuvad ka kaalutlused, miks kaitseliidu juhid noorte organiseerimiseks on valinud just selle vormi ja süsteemi.

„Noorkotklitu“; §. 8: eesti materjaalile ja keskkonnale rakendatud skautliku kasvatussüsteemi aluseks võtmine kaitseliidu juures asuvates poiste rühmitustes pole sündinud ei juhuslikult ega kogemata. Teda on seks valinud ja otsustanud k.-l. vanemate kogu, kaitseliidu ülem ja peastaap — s. t. instantsid, kes kaitseliidu elu täiel määral võiksid tunda ja ka kompetentsed on otsustama, kuidas üks või teine uuendus on külgepoogitav, liidetav, põhitüvele — kaitseliidule. Neil eeldusil tuleks noorkotkluse asjakohatuse väide esitada palju enamate objektiivsete kaalutlustega ja palju vähema subjektiivse mahlakusega kui lugupeetud, siinkohal vastamisele kuuluvad, „mõtted“.

Aga asume asjale ligi. Missugused on kaitseliidu ülesanded? Need oleksid mitte k.-l. kodukorrast tsiteerituina, vaid tegelikkuses resümeerituina:

— õhutada isamaalsust aktiivse riigikaitse mõtte suunas,

— valmistada ja hoida „vormis“ kombatante kõigi relvaliidide alal,

— hoida alati teatud kergesti käsitatavat võitlusväru.

Kui kaitseliidu juure asutatavate poiste rühmituste tegevusülesanded oleksid määratud just samasuguselt, oleks ette näha olnud nende rühmituste, kahvatuiks ja elukehvadeks jäämine. Sest ainult nende tegevusülesannetega saab huvitada ainult noorureid (16. eluaastast ülespoole) ja neidki vahest vähepeidevalt. Poisile (nii nimetatakse kasvatusteaduses meesnoort 12 kuni 16 eluaastas) ja seda enam veel poisikesele (alla 12 a.), ei ütleks aga kõik see kuigi palju. Mõteltu ainult lugup. „Mõtete“ avaldaja veidi poisikesele ja poisiea hingeelu üle! Nii et see oli juba tegeliku elu otstarbekohasuse kaalutlus, et kaitseliidu noorte rühmituste aluseks ei valitud „noorte kompaniide“ (veneaegsed „potešnoje rotõ“) vormi, kus poisse saab hoida õhevil vaid mundriga kaitsevaelise õppuse ja vahest ka spordiga, vaid skautlikul põhimõttel korraldatud tegevus, kus poisike ja poiss järjest murrab nende ea ja hingelaadi kohuste ülesannete sees.

Noorte kompaniid-rühmad kaitseliidu juures oleksid, kõige paremal juhtumil, aina rakendusliku väärtusega kaitseliidu enda seisukohalt, annaksid ettevalmistatud ja eeltreeninguga kaitseliitlasi. Noorkotklus on aga kasvatussüsteem, s. o. terve ühtlustatud, orgaaniliseks tervikuks kujundatud kasvatusvõtete rida, mis peale esinemise, kehalise arenemise ja osavuse treenimise taotleb sisemist kasvatust, kõlbelist arenemist, iseloomu kujunemist. Nii et noorkotkluses ei sünni välja õpe, vaid kasvatus. Olgu see tees siin küllalt selgesti alla kriipsutatud nii „Mõtete...“

autorile kui ka kõigile neile, kes noorkotklusele liig vähest „kaitseliitlikkust“ ette heidavad! Aus, väärtuslik ja harmooniline iseloom ning kohusetruu, erk, treenitud ja meelteterav kodanik, seejuures inimene, kes kujunemiseas õige käsitluse tõttu on vaba igasugustest alateadvuslikest kompleksidest ja pidurdusist — see on noore kotka arenemise suund. Ja et säärases kasvatuses meheks sirgunud poiss ka oma kodumaa kaitseorganisatsiooni — kaitseliidu — seisukohtadelt on teadlik ja küps, võiks olla endastmõistetav.

Noorkotkluse aluseks võetud skautliku süsteemi edu ja vastuvõetavus poiste endi hulgas põhjeb selle poisikesepärasusel. Poisikest ja poissi ei tõmmata täiskasvanu liistule, vaid õhutatakse teda oma eapärase juure, kusjuures ta viiakse edasi kooskõlas kogu ta üldise arenemiskäiguga. Ja kes tähelepanelikult vaatleb, see võib lapse peal otsustada, et perioodil, kus sellele huvitav on täiskasvanut jäljendada, on küllaltki lühikesed ja põhjenevad oieti väärkujunemisel. Üldiselt on laps õnnelik, kui ta saab olla laps. Sellelt seisukohalt on kasvatuslikult väärtuslik ja ainupõhjendatav poistele omaette poisipärase vormi andmine, üldse nende omaette, omataoliste keskel ja omaalaste viisil tegutsema rakendamine. Olgu veel soovi kohta, et kaitseliidu üksustel ja poistel olgu ühine tegevuskava, öeldud järgmist: poisid, muidugi, protesteerima ei hakka, kui te neid peate kaitseliidu üksuse töö — olgu see rivi- või lahingõppus, laskmine või sport — juures. Kuid palju õnnelikumad on nad, ja kasvatuslikult palju mõjutatavamad, kui te neid poisse käsitella oskavate juhtidega lasete omaette mängima ja rassima.

On ju hoopis kaks erinevat maailma täiskasvanu ja poisi-poisikesele mõtlemises, elamuslaadis ja huvipiirkonnas. Kui te nii muuseas poistel kaitseliidu elu avaldusi tahate lasta kaasa teha, siis võite kindlasti ju mõnesuguse huvielamuse poistes luua. Kui te aga poisse kõiges nende poisikeselikkuses tahate saada täiesti oma piiku, siis on otstarbekohane tulla nende juure palju erilisemate, neid poollapsi-pooltäismehi haarata suutvate erivõtetelega. Siis on kujunemisea pehme, aga ühtlasi ka õrn, hingematerjaal teil vaba vormimiseks ja suunamiseks. Seepärast nimelt, nagu kord juba nimetatud, on poistel see mitte täiskasvanut kopeeriv, vaid „oma“ poisikeselik, vormiriietus. Ja seepärast ka poiste üksuste tegevus ei ole, ja ei saa ega võigi olla sugugi ainult osavõtt k.-l. tööst, vaid liigub hoopis omaette, lülist-lülisse järgnevas süsteemis, nagu kasvatusprotsess kunagi. Nii et vähesegi tutvuse korral kasvatusmõistetega ja vähesegi teadlikkusega meie järeelkasvava põlve õige kujundamise suhtes peaks oldama ettevaatlikum selles poiste ja k.-l. üksuse töö koordineerimise nõudmises, samuti nagu „Mõtetes“ soovitud k.-l. üksuse „otsustava“ sõnaga poiste üksuste tegevuskava kohta.

Miks on noorte kotkaste üksused korraldatud oma-

ette organisatsiooniks alt kuni üles ja mitte liidetud vastavate k.-l. instantsidega? Selle taga on sama otsarbekohasuse põhimõte. Vastasel korral oleksime nõudnud iga k.-l. instantsi igalt juhilt teadmisi ja süvenemist poiste töösse — laialdasse, nende senise tegevuse kõrval täiesti uudesse alasse. Nii-kui-nii juba on meie pealikuilt eeldatud suuri saavutusi, puht-tehnilist, sõjaväelist taset ja vabatahtliku organisatsiooni kooshoiuku vajalisi seltskondlikke eeldusi. Kui aga kord meie k.-l. üks ala — antud juhtumil poiste töö — on määratud erijuhtide liini hoole ja vastutusele, on vist päris loomulik, et teiste alade juhid oma korraldustega ei tule vahele, vaid oma tarvilised seisukohad väljendavad poiste ala sisemise korra raamides. Ja kui need noorte erijuhid esinevad ja peavad esinema oma organisatsiooni riituses ja märkides, on see loomulik. Nad peavad ju olema noortele tuntavad eraldusmärkide järele ning orgaaniliselt suutma ilmutada ühtekuuluvust.

Kaebus vähese „kaitseliitlikkuse“ kohta noorte juhtkonnas on küll vähe lugupidamist vääriv, kuna seni ju kõik tegelased on ametisse määratud-kinnitatud k.-l. pealike ettepanekul. Noorte kotkaste organisatsiooni ülesehitus ta keeruliste põhimääruste juures, nagu neid iseloomustavad „Mõtted“, on k.-l. omast ainult selle võrra komplitseeritum, et igal üksusel nooremast põlvest mõeldud tegeliku juhi (rühma kotkas, mlvk. plk., maleva plk.) kõrval on veel vanem, seltskonna- või kasvatustegelastest hooldusisik (vanakotkas, mlvk. vanem, maleva vanem), kelle järelevalve all kogu aeg tegevus sünnib. See on siis täiel määral vastutav ka k.-l. üksuse pealiku ja selle revisjonikomisjoni ees „Mõtete“ autori poolt kardetud kuritarvituste korral.

Ühendada neid kaht juhtide liini — see tähendaks võimalust kaotada poiste rakendamiseks omataoliste juhtimisele. Noorte isetegevuse võimalus, juhtimine nende endi keskel juhtimiseeldustega välja-paistvate kaasnoorte kaudu, tuleb aga lugeda noorkotkluse positiivseks põhimõtteks. Koolitame ju seega algatus- ja vastutusvõimet maast-madalast. Olgu seejuures paralleelina toodud, et ka kaitseväeline kasvatus tunnustab tarviliseks allkaadri juhitavate oma keskkonnast.

Üldiselt olgu öeldud, et väga kitsast lähtekohast on pärit nõuded noorkotkluse ja kaitseliidu mehhaanilise lähendamise üle — organisatsioonilise lähemaleviimisega ja liitmisega. Noorkotklusel on rahva kasvatus — ja ka tulevikus kaitseliidu taseme muutmise — alal palju suuremad ülesanded kui need, milles kaitseliit talle saab abiks olla ainult oma administratsioonilise ja alluvusliku lähedalseisuga. Tuleks mõista, missugune võimalus on meil eesti poisi kujundamisel noorkotkalikus tegevuses, pealegi kui see on moraalselt liidetud ja ka küllaldasel määral orgaaniliselt seotud meie kodukaitse organisatsiooni — kaitseliiduga. Siis ei tohiks „k.-l. üksustel mitte kaduda iga-sugune huvi koostööks noortega.“ —

Vaieldavate „Mõtete“ autor toob näiteks välismaid. Olen meelsasti nõus neid näiteid lisama ka oma poolt. Soome Suojeluskunna „oravate-kompaniid“ ja Poola Küttide Liidu poisteüksused on igaüks omaette veel

noored nähtused. Kui me aga siirdume teistesse maadesse, siis leiame, et Venemaal (s. o. maal, kus inim-põlvede ümberkujundamine on kõige tõsisemaks probleemiks) päris rahulikult poiste tegutsemiseks ei ole mitte loodud rühmad „Osoaviohimi“ ja teiste riigikaitseliste organisatsioonide juures, vaid see sünnib kodanlikust maailmast laenatud sama skautliku meetodi järgi, „pioneer“ (meie noored kotkad) ja „oktjabrjata“ (meie haukapojad) rühmitustes. Itaalia „ballila“ organisatsiooni nimetavad kõrvaltoodud read küll. Selle juures oleks tulnud aga ka ära märkida, et „Ballila“ poisid endast kujundavad üleriiklikus ulatuses iseseisva noorte organisatsiooni, jällegi umbes samale skautlikule meetodile rajatud, täiesti omaette töökavade, töötamisviiside ja omaette juhtimisega. Ühised fašistliku organisatsiooniga on ainult analoogia organisatsioonilises ülesehituses ja bluisi värv. Saksamaalgi ei ole seni töötanud „Pfadfinderite“ üksuste tegevust peetud tähtsaks ühendada rünnak- ja SA-rühmadega, vaid „Hitler-jugend“ nime all sünnib töö täiesti omaette organisatsioonilises ülesehituses üleriiklikult kordineeritult „Reichsjugendführerile“ allumisega.

Skautliku põhimõtte alahinnang ei ole kuidagi põhjendatav. Kasvatustliku süsteemina on ta tunnustatud üle maailma igas riigis, kus aga oma poiste generatsiooni suunatud mõjutamist võetakse tõsiselt, ka Venemaa, Itaalia ja Saksamaa kaasa arvatud. Et skautluses, olgu see rakendatud ükskõik mis versioonis poistele sisendatakse ka austust ja vendlustunnet teiste rahvaste vastu, see ei ole sugugi vastolus ühegi riigi, ka mitte Eesti, eluhoodidega. Rahvaste lähendamise ja sõpruse poliitika on ju aluseks meie riiklikule välispoliitikale ja on tunnustatud ja ka rakendatud — pealegi veel haridusministeeriumi enda algatusel — meie koolideski. Loomulikult ei saa siit tekkida mingisugust väheosavõtlikkust oma kodumaa saatuse ja heakäigu vastu. Inglismaal, klassikalisel skautide maal, ei osutunud patriotism ja eneseohverdamine mõõdunud maailmasõjas sugugi madalaks, vaid, vastupidi, mitmel pool väljendatud arvamise järgi on skautpõlvest läbi käinud sõdurid olnud eeskujulikuks materjaaliks nii oma moraali kui ka omandatud tehniliste võimete (meelteteravus, leidlikkus, signalisatsiooni- ja luuretegevuse tundmine jne.) tõttu. Et teise rahva austamine ja rahvusvahelise sõpruse taotlemine ühelt poolt ja oma rahva eluhoovi eest valvel seismine teiselt poolt on loomulikult kooskõlastatavad, näitab juba skautluse-isa — kindral R. Baden-Powell'i — elu- ja teenistuskäik ohvitserina oma Briti isamaa kasuks.

Noorte Kotkaste organisatsiooni sugugi ei „püüta mitte lähendada skautidele, vaid siin sünnib töö üle maailma tunnustatud kasvatuse meetodi rakendamiseks eesti oludesse ja eesti poistematerjaalile. See ei ole mitte kopeeriv, vaid uut, just meie kohast tegevusvõtetikkude loov töö. (Meie skautide organisatsioon on võtnud peale meetodi aga veel selle inglise olude rakenduse, millega nad eesti poisi juures, loomulikult, 100% tabamuspiilt ei saa.) Et asjakohane oleks Eestis saada üht- ja pealegi meie hingelaadi ja olude kohast — noorte organisatsiooni, peaks olema vastuvaidlematu.

Noorte Kotkaste organisatsioon oligi õieti mõeldud

meil enim kõrvuti töötanud kahe liikumise — skautide ja noorseppade — sünteetiks omapärastatud kujul meie seltskondliku omakaitse võimsa tsentrumi — kaitseliidu — hooldusel.

NK organisatsiooni senise tegevuse üheks teeneks on üle maa laia tegelaskonna juuretõmbamine noorte tööle. See osa juhtkonnast, kes enim on kaasa aidanud skautluses, nüüd aga on asunud noorte kotkaste juhtimisele, on täiesti lokaalne igasuguse kildkondliikuse suhtes, omab aga väga tänuväärset viisil juba kogemusi ja tehnilist viimust noorte töös sel metoodil.

Tundub, et vaidluse all oleva kirjutuse ülejäänud pisiväiteist eriliselt peatumata võib mööduda. (Nii va-

badussõjaaegne muusikant, veevedaja jne. — muide peame ka neid neil lasunud ülesannete täitjana tunnustama — ikkagi on kohale määratud NK organisatsioonis kaitseliidu kohaliku juhtkonnaga kontaktis olles; rühma varanduse kodukülast äraminemise ajal liikvi-deerimise korral ei ole allakirjutajal, üle kahe aasta maamalevat juhtides, olnud ühtki arusaamatust jne.) Loodame, et see esimene mõtete vahetus noorkotkluse üle „Kaitse Kodu!“ sõbralikel veergudel liikumise õiget suunda ja ilmet aitab laiemalt selgitada.

Olev Reintal,
N. K. Harju maleva plk.,
N. K. peastaabi nõunik.

KAITSELIIT JA NOORKOTKLUS

„Kaitse Kodu!“ jaanuari-numbris on avaldanud R. M-r oma mõtteid kaitseliidu eriorganisatsioonidest, eriti noorte kotkaste ja kaitsemaleva üksuste vahekorras. Paljud mainitud autori mõtteist on vildakad.

Noorkotkluse eesmärgiks pole mitte „kaitseliidule kaadri kasvatamine“. Kas arvate, et kaitseliidu kaader on ülim asi meie isamaa ja rahva tulevikus? Üldse tahab K. M-r kangesti suurt kasu saada noortest kotkastest otse kaitseliidu üksusele kui niisugusele: „... kui noorte kotkaste organisatsioon kaitseliiduga töötab säärasels vahekorras, siis kaitseliidul pole taut nimetamisväärsетки kasu“. Edasi, noorte kotkaste põhimäärused võtvat „võimaluse teatud juhtumel kasutada noori kaitseliidu töös ja tegevuses“. Ja siis: „kaitseliidu üksusel kaob igasugune huvi koostööst noortega sel puhul, kui temalt vaid nõutakse kulusid“.

Ei tohi kaduda! See huvi nimelt. Ka linnavalitsusel, näiteks, ei tohi huvi kaduda kooli- ja kasvatus-töö vastu koolides, olgugi et see nõuab tait ränka kulu. Ja ta ei tohi ka kasutada koolilapsi teatud juhtumel oma töödeks ja tegevuseks. Ja mis kõige hullem: linnavalitsus ei saa neid lapsi pärast kooli lõppu endale, nii-öelda linnavalitsuse „kaadriks“, vaid isamaa, eesti rahvas, võtab nad endale. Linnavalitsusele jäävad vaid kulud...

Ei ka meie koolil kui niisugusel ole oma õpilasist „nimetamisväärsетки kasu“: õpeta ja kasvata nad headeks lasteks — lõpetavad kooli, lendavad laiali nagu linnud, pesa jääb tühjaks, hakka muudkui jälle mune-ma ja hauduma uut lendu. Nii on see elu.

Ega meid päästa riigikord ja riigivormide muutmine. Meid päästab kodanike, eriti noorsoo, kasvatamine ja ümberkasvatamine. Meil on rohkem vaja ausaid, kohusetruid ja häid riigikodanikke kui kaitsemaleva liikmeid. Pidev ja aktiivne kasvatus-töö oleks vast praegu riigis kõige tähtsam ülesanne kõigile. Kaitseliit on ammu juba jõudnud sellele äratundmisele ja hakanud kaasa tõmbama poiste (naiskodukaitse ka tütarlaste) kasvatus-töös. Ja see on ta õilsaimad ülesanded, mis nõuab küll ohvrimeelt, kulu ja vaeva. Aga eks ole me ju kaitseliitu astudes annud lubaduse kõik teha, mis meie võimuses, et isamaa võiks õitseda? Tõsi, me oleme lõõgivalmis, me oleme häirevalmis, me teeme

lahingdrilli, viilime valvel-sammu... Aga kaitsemaleval jääb üle veel aega, indu ja majand. ressursse kasvatamiseks noorsoo kasvatus-töös, mis riigile äärmiselt tähtis, vahest tähtsam kui valvel-samm. Sest muidu värbame me malevale liikmeiks kohusetundeta, passiivseks angunud ja loidu elementi, mida seal juba nüüdki on. Ei. Andke meile häid kodanikke! Neidsamu sihte taoteleb noorte kotkaste organisatsioon: kasvata poistest ausaid, kohusetruid, isamaad armastajaid kodanikke. Eks ole see ju kõrgem eesmärk kui lihtsalt värvata kaitsemalevale liikmeid? See oleks liig kitsas ja kerge ülesanne.

Mis puutub noorte juhtidesse, siis iga kaitseliitlane selleks ei kõlba. Noorte kasvatus-töö on õrn ja komplitseeritud asi, millega saab hakkama kõige paremini pedagoog. On hea, kui ta juhtub olema kaitseliitlane. Aga just sunduslik see pole. Malevas, kuhu kuulub nende ridade kirjutaja, leidus kaks kaitseliitlast-mittepedagoogi, aga huvitavalt tugevate pedagoogi annetega ja kalduvustega. Nad rakendusid noorte töösse juhtidena. Aga seda leidub harva. Et noorte ridadesse ei satuks võõraste, äärmustesse kalduvate sihtidega juhte, siis on põhimääruste järgi kaitseliidu pealikul kõvad trumbid käes: ei esita neid kinnitamiseks, ja asi vask! Muide, ei maksa meil, kaitseliitlasil, oma raskelt rautatud saabastega väga kippuda tammerdama laste portselaanist sisemisse korda. Igasugused „alluvuse“ küsimused jne. võivad siin rahulikult jääda ära. Tjaa!... juhtide valikul tuleb nüüd küll muret pidada ja ettevaatlik olla. On aga sobiv juht leitud, siis las' lapsed tegutsevad! Ei lähe katki midagi. Muudkui anname neile, mis neile vaja läheb tegutsemiseks ja mida me anda suudame. See on just „onude“ kohus oma poiste vastu. Ja isamaa vastu.

Aga ühiseist laagrist ei tule nüüd küll midagi välja. Poistel on laagris välja kujunenud hoopis teistsugused ülesanded kui vanadel. Suur ja huvitav töekava. Poiste laagrid kujunevad meil juba 6—7-päevasteks: ei saa toime lühemaajaliste laagritega. Vanadel on aga võimalik vaid paar päeva olla väljas. Me külastame küll vastastikküla laagreid. Vähemalt meie malevas on see nii.

J. Kornfeldt,
Noorte Kotkaste Pärnu maleva vanem.

Merekaitseliidu vormi soetamisest

R. Gildeman

Möödunud vabariigi aastapäeva paraadidel nägime juba merekaitseliitlasi esinemas vormis, kuid seda vaid linnades (Tallinn, Haapsalu, Pärnu). Mujal, eriti maa-malevais, on vormiga varustamine praegu päevakorral.

„K. Kodu!“ nr. 1 s. a. on avaldatud merekaitseliitlaste vormi kirjeldus. Lähtudes painduvuse ja otsustarbekuse seisukohast on merekaitseliidu vormiriietus põhilaadilt väga ligidane praegu mereväes tarvitata-vale vormiriietusele. Muidugi on tunnused ja eraldusmärgid teised. Kuna paljud asjast huvitatud vahest ehk ei tunne põhjalikult mereväevormi, ka pole igal pool kättesaadavad käsitamiseks vajalised kaitseministri vastavad käskkirjad, seepärast ei oleks üleliigne siinkohal puudutada merekaitseliidu vormi küsimust, eriti, kuidas soetada vorm, et see tuleks odavam, sealjuures oleks aga otstarbekas ja reeglipärane. Pealeselle puudutan mõne sõnaga vormi kandmise reegleid.

Mereväe hariliku (teenistus-) vormi kirjelduse järgi on nõutav, et riie oleks kalev (ohvitseridel veel erikalev) ja musta värvi. Teame väga hästi, et mereväge vormiriietega varustab riik. Kuid kaitseliidus, kus kodanikel tuleb end ise oma kulul varustada vormiga, ei ole see küsimus sugugi lihtne ega tähtsusetu, eriti praegusel majanduslikult kehvajal ajal. Linnades, kus raha liigub rohkem, oleks see harilikul palgategenijal hea tahtmise ja kokkuhoiu juures veel mõeldav. Maal, rannakülades, tekitab vormiesemete muretsemine aga tunduvald raskusi. Selle vältimiseks paar tulusat näpunäidet.

Vormiriiet ei tarvitse olla sugugi poest ostetud n.-n. vabrikukalev, võib olla vaid lihtne kodukoetud must, tumesinine riie, n.-n. maakalev. See oleks küllalt tugev ja hea. Kui sellasest riidest ülikond märkida vormiesemetega ja vorm nõuetavalt hoida korras, näeb see isegi nägus välja. Hästi sobiks maakalev poolpalituriidena, ja nagu näeme, on mereväes poolpalituriie samuti suurema toimega ja pealt karvakam.

Merekaitseliitlaste vormiriiete lõiked on võrdlemisi lihtsad, missuguse õmblustööga tuleb toime iga külarätsep. Seega saaksime vormi rohkem kui kaks korda odavamalt kätte. Veel üks soodustus — nimelt

võiks hariliku vormi ülikonnaks kasutada tumesinisest šeevotist eraülikonda, kui see on kahe rea nõõpidega. Tarvitseb vaid panna külge amet tunnused ja nõõbid ja harilik vorm ongi käes võrdlemisi vähesel rahalisel kuluga.

Pealisriideina võivad merekaitseliitlased kanda kas palitit või poolpalitit. Näib, et viimane on otstarbekam, osalt ka odavam. Selleks võiks jällegi kasutada sääraselt õmmeldud erajopesid, nagu neid maa- ja rannaelanikel paljudel tavaliselt juba on olemas. Üldiselt oleks soovitatav, et üksused varustaksid endid ühtlase vormiga, s. o. kas kõik oleksid poolpalituis või palituis.

Merekaitseliidu hariliku vormi muretsemist soodustaks veel see asjaolu, et neid riideid saab hiljem kasutada ära eramiitena vormiesemete eemaldamisega, kui seda mingil põhjusel peaks tulema tarvis.

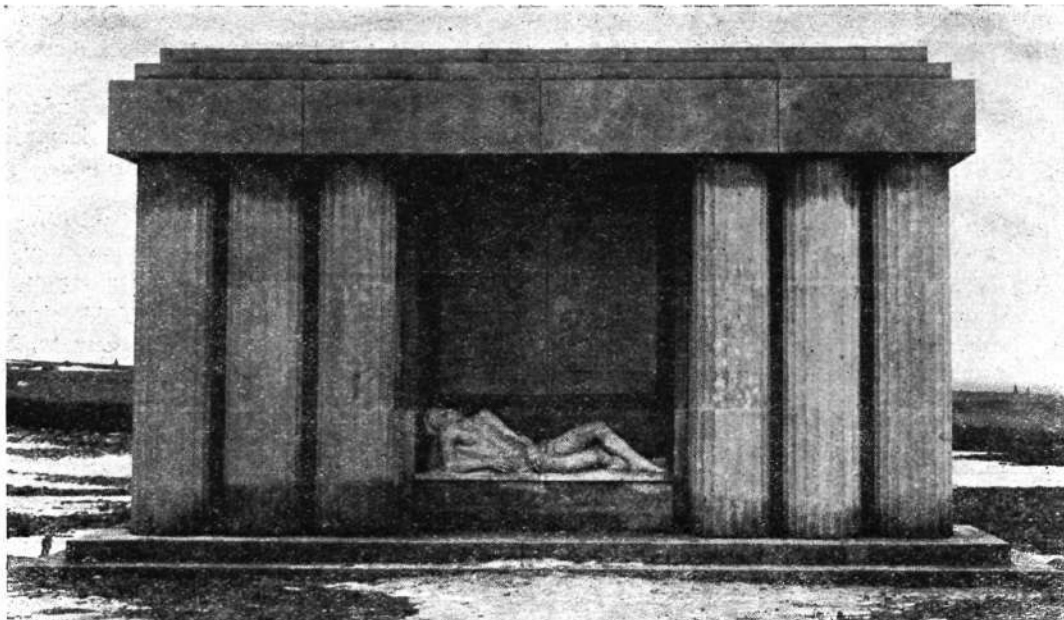
Amettunnused käiseil, (paelad, täpid) oleks soovitatav õmmelda eri riidele ja siis kinnitada käiste külge. See võimaldab neid vahetada kulumise või ametkoha vahetamise korral. Harilikul vormil õmmeldakse amet tunnuspaelad käiseile vaid varruka laiuselt välispool külge õmblusest õmbluseni.

Peatuksin veel nende küsimuste selgitamise juures, mis puutuvad vormi kandmise reeglisse. Krae, rinnaesine (särk), kaelasall peavad olema valged, lips ja sokid musta värvi. Neid esemed kirjudeks või muuvärvilistena ei ole lubatud kanda. Pealegi näeks see inetu välja.

Esindus- kui ka hariliku vormi juures on krae kandmisel ette nähtud reegel, et õhtul pidulikel juhtumisel kantakse ühekordset nurkadega kraed, päeval aga kahekordset mahakeeratut kraed. Vastavalt ka lipsu — põiki või pikka. Päeval ja õppustel on lubatud kanda pehmet kraed.

Lõpuks peab tähendama, et iga vorm näeb vormina välja ainult siis, kui see on hoitud ja pressitud korralikult. Kortsunud ja kulunud vorm on inetu.

Riigikaitse seisukohalt on tähtis, et merekaitseliitlased eviksid vormi, sest peab arvama, et sõjakorral on tõenäoline, et merekaitseliidu vorm kujuneb n.-n. „teiseks mereväe vormiks“.

MÄLESTUSMÄRGID

JA NENDE TÄHTSUS RAHVA ELUS

MAJOR R. TOMBACK

Iga rahvas, olgu ta arvult suur või väike, ammutab endale jõudu ja võtab eeskuju minevikust. Võidukad sõjad, kuulsad väejuhid, anderikkad riigitegelased, kunstnikud, kirjanikud ja teised vaimuelu esindajad, kellede tegevus on aidanud kaasa rahva kuulsuse ja kultuurilise väärtuse tõstmisele või rahva sotsiaalse ja majandusliku olukorra tunduvale parandamisele, on peagu kõikjal leidnud jäädvustamist mälestusmärkide näol.

Teatud rahva kuulsusrikkast minevikust annavad seega esimese tunnustuse olemasolevad mälestusmärgid. Vaadeldes näiteks Roomas foorumi või Ateenas Akroopoli varemeid, Budapestis, Viinis, Pariisis jne. kuulsate väejuhtide, vaimu-, riigi- ja poliitikategelaste püstitatud mälestusmärke tekib vaatlejal tahtmatult lugupidamistunne nende rahvaste ja nende keskelt võrsunud parimate poegade ennastsalgava töö ja saavutuste vastu. Tahtmatult hindame kõrgelt ka seda rahvast kui tervikut, kes võib-olla on kokku pannud oma viimased veeringud selleks, et ühel või teisel viisil jäädvustada oma suursaavutusi.

Teatud suursündmuste kaasaegsed ei hinda neid sagedasti küllalt objektiivselt ega suuda endale luua selget ettekujutust nende mõjust rahva edaspidisele kultuurilisele ja poliitilisele arenemiskäigule. Igapäevased askeldused, mured ja kitsarinnalised sepitsused kisuvad meie tähelepanu piasiasjadele. Üldtähtsusega suursündmu-

sed, mis üksikut kodanikku kui säärast otseselt ei puuduta, taanduivad paratamatult meie igapäevases elus tagaplaanile ja nende tähtsus selgub alles järeltulevatele põlvetele vaid ajaloolises perspektiivis.

Kõik me tunneme sääraseid arvamusi, nagu „ega ajalugu valeta“, „ajaloolises perspektiivis sündmuste analüüs on täpsem“ jne. Kuid kas neid arvamisi võib võtta kriitikata? Kahjuks mitte, sest samal ajal teame küllalt juhtumeid, kus ajalookirjutajad pole talitanud päris erapooletult. Sündmusi on valgustatud lähtudes kas isiklikest, teatud rahvakihi või -klassi huvidest. Seepärast, rahva üldarengu huvides, sündmuste jäädvustamine peaks sündima siiski kaasaegsete poolt. Viimased peaksid leidma võimalust nii ajas, ruumis kui ka vaimus kõige selle säilitamiseks, mil järgnevate põlvete suhtes on kasvatuslik väärtus, mis viimastes ärataksid armastus-, tänu- ja austamistundeid oma vanema põlve ja esivanemate loomingu vastu.

Kujutame endile ette näiteks noort koolijütsi, kes kooli minnes möödub Tallinnas Vabadusplatsist, kuhu on püstitatud meie vabadussõjaaegse ülemjuhataja aksammas, või tõstes pilku Harjuväravamäele ta silmab monumentaalset vabadussõja mälestusmärki. Kahtlemata ta noores hinges tekib rida mälestusi kodus ja koolis kuuldust tema vanema põlve heitlustest, eneseohverdamisest, vaprustest ja isamaa-armastusest, mis

ta kodumaale töid vabaduse, iseseisvuse ja kuulsuse. Ma ei kahtle, et selle võrsuva kodaniku rinnus tõuseb usk ka oma võimeisse ja tung vanema põlve töö jätkamiseks. Seega noorema põlve kasvatuslikus mõttes on mälestusmärkide olemasolul määratu tähtsus.

Kui kuni maailmasõjani harilikult järeltulevad põlved püstitasid mälestusmärke, ajalukku vajunud sündmuste ja isikute mäletuse austamiseks, siis nüüd näeme kõikjal teatud murrangut selles, kui võiks niiviisi väljendada, traditsioonis. Pärast maailmasõda ja meie vabadussõda näeme kõikjal kerkivat mälestusmärke alles aset leidnud sündmuste ja nende tegelaste jäädvustamiseks kaasaegsete algatusel.

Mälestusmärkide püstitamisel ja nende välise kuju andmisel on püütud üles näidata suurt leidlikkust. Seejuures üldine püüe on väljendada mälestusmärgiga sündmuse iseloomu, tähtsust ja võimalikult ka selle olukorra raskusi, milliseis jäädvustatav sündmus leidis aset. Toon siin paar näidet mälestusmärkidest, milledees see tendents minu arusaamisel on eriti õnnestunud. Sõites mööda Prahova orgu, läbi Karpaatide Kronstadt'ist (Braşov) Bukaresti suunas, on kogu tee ulatuses (eriti õhtul ja öösel) silme ees heledasti valgustatud rist, mis on asetatud kõrgeima mäe tipule — umbes 2500 m kõrgusele. Ta paistab kõigile kaugele üle mägestiku silma ja ükski reisija ei pääse mägestikust läbi seda risti nägema. Rist on rauast ja on 30 m kõrge. Ta külgedele on asetatud elektrilambikesed, milledesse vajaline vool juhitakse juhtmete kaudu alt orust. Videviku saabumisel süüdatakse lambid ja rist seisab heleda tähena kõrges mägestikus, väljendades seda risti, s. o. raskusi ja puudusi, mida kandsid rumeenia mäekütid, võideldes sakslaste vallutamise tungi vastu. Vaevalt möödub sellest mälestusmärgist reisija või kodanik, ilma et teda vähemalt sel momendil valdaks lugupidamine mäeküttide vapruste vastu.

Samas orus, sõites Buşteni linnakese suunas ja umbes 7 km kaugusel viimasest, teeb tee järsku kääna, väljudes samal ajal orgu katvast metsast. Te olete üllatunud, seistes vastamisi granaadiviskevalmis oleva sõduriga. Möödub mõni hetk, enne kui toibute üllatusest ja hakkate imetelema meisterlikult valmistatud ja asetatud mälestusmärki. Nii tõetruu on sõduri asend ja ilme.

Mälestusmärgi juure asetatud tahvilt loeme kangelaste nimed, kes samal kohal 1918. a. langesid sakslaste ootamatu kallaletungi ohvriks.

Oleks üleliigne siin pikemalt peatuda säärase mälestusmärgi tähtsuse juures rahva isamaalise vaimu kasvatamise mõttes.

Eestlaste uuemas ajaloos tähtsaima sündmusena esineb kahtlemata vabadussõda. Vabadussõja sündmusi on püütud ka meil säilitada vastavate mälestusmärkide püstitamisega. Sel alal on tehtud ära hulk tänuväärset tööd — peamiselt eraalgatusel. Kuid, olgem otsekohe sed, ka siin on veel nii mõndki tegemata. Näiteks Tallinnas, meie riigi majandus-administratiivses ja poliitilises keskuses või — kitsamalt — Tallinna Vabadusplatsi soodsas mälestusmärgi asukohas — mustendab tühik.

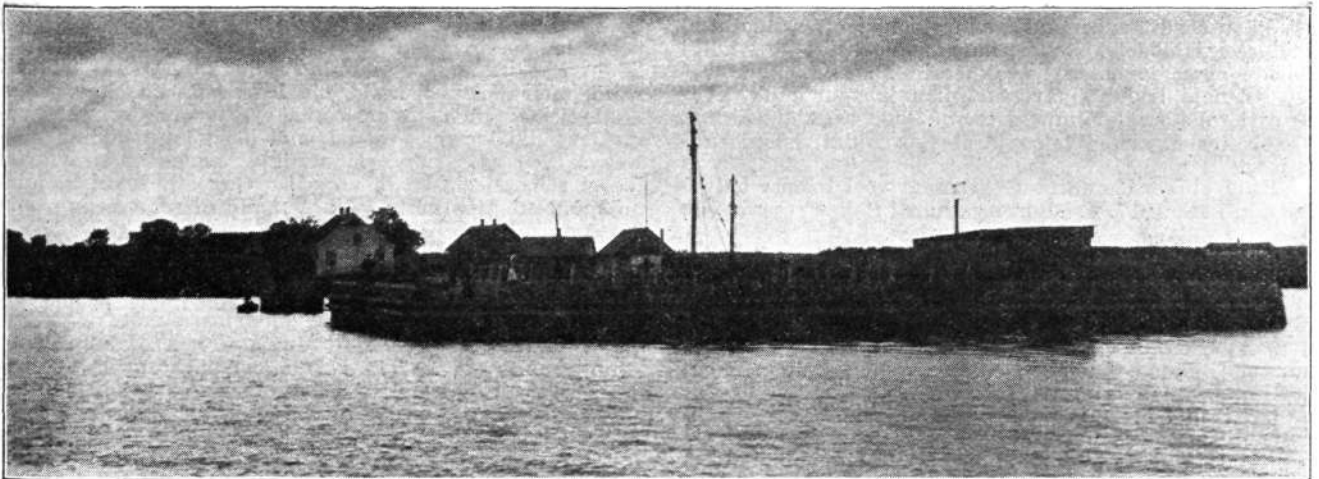
Vabadusplatsil, kus kõigil riigi tähtpäevil peetakse paraade, kus peetakse sisurikkaid päevakohaseid kõnesid ja tuletatakse meele vabadussõjas langenuid, ei ole ühtki eset, mis aitaks meie riigikaitsjale ja ka kodanike nooremale põlvele kinnitada mälu kuulud. Paraadsammul Kaarli puistee otsast möödudes unustavad noored kiiresti hiljuti kuulud ilusad sõnad, sest pole midagi, mis neid viiks samadele mõtetele, möödudes oma igapäevases askelduses samast kohast.

Mul ei ole soovi esineda siin mingisuguse konkreetse ettepanekuga, et mälestusmärgi asukohaks peaks olema ilmtingimata Vabadusplats või et see koht oleks ka kõige otstarbekohasem suurteks rahvakogunemisteks. Seda otsustagu kas riigivõim või asjaosalised organisatsioonid. Kuid monumentaalse vabadussõja mälestusmärgi olemasolu meie pealinnas on möödapääsmatult tarviline ja iga organisatsiooni, kes seda mõtet on algatanud või algatab, tuleb toetada kahel käel.

Küsimuse on tegelikult algatanud Vabadussõja Mälestamise Komitee ja on sel alal ka juba hulga tööd ära teinud, korraldades suurejoonelise loterii, mille realiseerimine on praegusel momendil käsil. See on praegusel majandusliku kitsikuse ajajärgul ka ainuke abinõu summade hankimiseks väärrika vabadussõja monumendi püstitamiseks Tallinnas.

Seepärast, käed külge! Aitame kaasa loterii realiseerimisele, teadmise, et tulevased põlved meid vääriliselt hindavad.

Kuivastu sadam, kus mäss algas 16. veebr. 1919. a.

1919

LV. NEGGO

SAAREMAA MÄSS

SELLE TEKKIMINE, PÕHJUSED JA TAGAJÄRJED

16. veebruaril s. a. möödus 15 aastat sündmuste algpäevast, mis said Saaremaa elanikele saatuslikuks, kuid mis kergesti oleksid võinud saada saatuslikuks ka kogu Eesti riigile ja ta rahva vabadusele.

Selle sündmuse kohta on juba varem korduvalt ajakirjanduses, brošüürides, kohtu-uurimisel jne. võetud sõna mässu sumbutajate, tolleaegse valitsuse esindajate ja kohaliku omavalitsuse juhtivate tegelaste poolt. Kõik need sõnavõtjad on püüdnud otsida ja fikseerida neid põhjusi, mis olid või võisid olla süüdi mässu tekkimises. Kuid sündmustele liig lähedasel ajajärgul kirjutatuna kannavad nad enamasti õige subjektiivset ilmet, mistõttu neis ei puudu ka võrdlemisi tugev teiste, eriti poliitiliste vastaste põhjendamatute süüdistuste ja enda isiku puhtakspesemise noot. Kuid neis leidub siiski ka rida tähelepanekuid, mis oma tuumalt avaldavad täiesti ühtlast hindamist, kuigi nad on varustatud väikeste subjektiivsete kõrvalekaldumistega nii ühes kui ka teises suunas.

Nüüd, kus mainitud kurvast sündmusest on möödunud juba 15 aastat, tolleaegsed poliitilised vastased on osalt ammu juba lahkunud poliitiliselt areenilt, mitmed neist isegi leppinud headeks tuttavaiks, nii mõnigi neist aga ka juba varisenud maamulda, oleks ehk juba võimalik, kogu Saaremaa mässu kohta leiduvat kirjalikku materjaali läbi töötades ja kokku võttes, luua enam-vähem erapooletut ja tõetruud pilti tõelistest Saaremaa mässu tekitanud ja põhjustanud asjaoludest.

Ning see tahabki olla käesoleva kirjutuse peamiseks ülesandeks.

Asudes Saaremaa mässu tekkimise põhjuste otsimisele peab kõigepealt tähendama, et neid oli õige mitu ja õige mitmesuguseid.

Tähtsamaiks neist osutusid: ähvardav nälg, viha mõisnike vastu, täieline õige informatsiooni puudumine, kohapealsete tegelaste olukorra liig kerge hindamine ja sellest tingitud ettevaatamatu talitusviis, veendunud enamlaste ja nendega liitunud roimarite osavasti juhitud agitatsioon, saarlaste iseloomu impulsiivsus ja vabadustung ning lõpuks Ajutise Valitsuse Saaremaa komissari mässu tekkimise sumbutamiseks algatatud aktsiooni hiline mine.

Vaatleme pisut lähemalt ja üksikasjalisemalt neid siin nimetatud Saaremaa mässu tekkimise põhjusi.

Ähvardav nälg.

Seisukord Saaremaa mõisates ja taludes oli 1918./1919. a. talvel lihtsalt kohutavalt kurb.

Maaõisajal, mil paigutati Saaremaale üle 15.000 mehe Vene sõjaväge (Saaremaal oli siis ca 50.000 elanikku), järgnes siin nagu mandrilgi üks rekviireerimine teisele. Kuid seda oli saartel eriti raske kanda just seetõttu, et Saaremaa põllupind on väga kehv ning ka suuremad talud oma äärmiselt tükeldatud koosseisuga (kuni 100 ja rohkem üksikuid maalappe, millest mõned isegi kuni 30 ja rohkem km teineteisest eemal) ei suutnud enamasti toota rohkem kui vajati oma pere ülalpidamiseks. Alatised rekvisitsioonid pidid Saaremaa talumehe asetama äärmiselt täbarasse seisukorda.

Kuid veel palju kehvem oli lugu mõisates, kus maaõisajal ei jatkunud enam külladaselt tööjõudu põldude harimiseks; olid ju paremad tööjõud maata rahva hulgast mobiliseeritud ja ülejäänud peagu erandi-

tult käsutatud Saaremaal suurejooneliselt alustatud kindlustamistöedele. Sellele lisandus veel ligi 75% kõigi mõisate elava inventaari evakueerimine. Kroonumõisatest, ja neid leidub Saaremaal kaunis suur hulk, evakueeriti tol korral viimnegi loom. Selle tagajärjeks oli, et mõisates üks põld teise järele kõrvaldati hoopis harimisest.

Kuid olukord muutus Saaremaal veel hoopis halvemaks, kui see 1917. a. sügisel vallutati Saksa sõjavägede poolt.

Võidurikkail saksa sõdureil lubati kõigepealt kolm päeva röövida. Tegelikult kestis see röövimine aga 6—7 päeva. Inimestelt võtsid näljased saksa sõdurid kõik, mis aga nende näppude vahele juhtus — liha ja leiva, hobused ja vanakrid, vilja ja heinad, veised, lambad, sead, kanad, haned, pardid, munad ja piima, isegi riided ja saapad inimeste seljast.

Eriti mõisate majapidamistele mõjus saksa okupatsiooniga kõige halvemini, sest saksa soost mõisate omanikud ja rentnikud püüdsid oma vasikavaimustuses oma kalliste suguvendade soove viimse võimaluseni täita, andes neile kas või oma viimse särgi seljast. Saksa sõjaväevõimud ja sõdurid aga kasutasid seda heasoovlikkust täie innuga, oma balti suguvendade vaimustuse ja rumaluse üle pihku naerdes, ja toitsid jõudumööda Saaremaa kulul oma õdesid ja vendi Saksa maal. Vastutasuks andsid nad selle eest Saaremaa loomadele — kärnatöve.

Nii olidki okupatsioonija lõpul Saaremaa mõisad enamikus sattunud niisugusesse olukorda, et neis korralikust majapidamisest ei võinud olla enam juttugi. Põllud söödis, põllutööriistad raua puudusel võimatus seisukorras, hooned töötavate käte puudusel lagunenuks, kaela langemas, loomad kärnas, jõuetud töötegemiseks.

Mõnes mõisas oli asi arenenud kogunisti nii kaugele, et loomadele roogudest majakatused ära söödeti, et neil ainult kuidagi hing sees hoida (Kasti mõis), mõnes teises kohas ei olnud jällegi omanikul mitte rohkem põldu vilja all kui mõni vakamaa kartulimaad, et vähemalt kartulid oleksid võtta oma käest (Kaali mõis), jne.

Talumajapidamised ei olnud okupatsioonija lõpul küll mitte nii armetus seisukorras kui mõisad, kuid ka nende olukorda ei saanud kuidagi nimetada rahuldavaks.

Kõige täbaramasse seisukorda sattus aga okupatsioonija kestes maatarahvas ja vabadikud, kelle arv moodustas ca 60—65% kogu Saaremaa elanikkonnast. Kui maata inimestel enne sõda oli Saaremaal võrdlemisi hea elu, kindlasti igatahes parem kui Saaremaa talunikel, kuna nad, kasutades igapäev mõnd vakamaad maad, omades väikese majakese, lehma, lamba, seapõrsa, tihti hobusegi, teenisid suvel „suurel“ maal (mandril) kraavikaevamise, kändude juurimise, ehitus- ja muude töödega oma 250—350 rubla puhast, millele naised koduseil mõisapõldudel teenisid veel kenakese lisa, siis okupatsioonijal nende olukord muutus lihtsalt meeletult halvemaks. Varem teenitud kopikad olid peagi ära söödud ja uut teenistust ei leidunud kustki. Välispool Saaremaad endale leida teenistust oli ka võimatu, sest piirid olid kinni. Sellele lisandusid veel mitmekesised rekvisitsioonid ja sunniandmised, millest ka maatarahvast ei vabastatud. Iga päevaga muutus maatarahva olukord tõsisemaks, nii et okupatsiooniga lõpul paljud neist meeletult nägid liginevat hirmutavat näljatonti. Ning kadedusega vaadati nüüd neile, kel oli oma maalapike tarvitada, mille abil enesel vähemalt elu sees võis hoida.

Seesugune oli üldistes joontes majanduslik olukord Saaremaal okupatsiooniga lõpul ja Eesti riigivõimu rajamise algpäevil. Nagu näha, oli seisukord mitmeti kujunenud lihtsalt väljapääsmatuks.

Viha mõisnike vastu.

Säärane äärmiselt vilets majanduslik olukord ei võinud muidugi jätta rahvast mõjutamata suunas, võtta

kõik abinõud tarvitusele, et end näljast päästa. Kõigepealt langes maatainimeste piilk söödis mõisatele. — Seal oli kasutamata maad ning sellega ühtlasi ka leiba!!! Käidi mõisnike poolt maid endale rendile küsima. Neist aga mitmed püüdsid kasutada erilist olukorda ja kruvisid rendid kõrgele, mõnel pool isegi kuni kümnekordseks. See ajas rahva loomulikult nende vastu vihale. Ise ei söö, teisele ka ei anna!! Ning siis tekkiski juba nii mõneski ajus mõte — kui meile ei anta heaga, siis võtame ise!

Ning kui siis veel suur osa Saaremaa mõisnikest koos okupatsioonivägedega lahkus Saaremaalt, jättes oma mõisad peremehele jumala hoole, siis kerkis nii mõnegi nälginud maatainimise südamesse mõte — kihutame ka veel ülejäänud minema, siis jatkub meile kõigile mõisamaadest ja — me oleme päästetud! Ja kahekordse kibedusega hakati tuletama meele äsjamöödunud okupatsiooniga, millal nii koledasti kohalike mõisnike eestvedamisel rõhuti saarte rahvast. Ning sellele lisaks veel aastasada põlvest-põlve edasikantud vastolu oma maa võõra valitseva kihi vastu. Mis seal siis liialt imestada, kui sääraseil asjaoludel vihakarikas oli täitunud ääretasa. Veel üksainus tilk, ja ta voolab üle! —

Informatsiooni puudumine.

Informatsiooni puudumine oli vastastikune. Saaremaa maarahva suuremal osal polnud vähimatki aimu sellest, mis sünnib mandril. Liikusid vaid kuulujutud mingist sõjast Venemaaga. Seejuures ei olnud kindlaid teadmisi selle kohta, kes kellega sõdib, kas eestlased venelaste vastu või parunid saksa sõdurite ja äraandjate eestlastega koos venelastega liitunud eestlaste vastu. Ei teatud, kas Eesti on iseseisev vabariik, Vene föderatiivriik, Venemaa lahutamatu osa, Saksamaaga liitunud Balti hertsogiriik või iseseisev Balti riik. Ei teatud siis ka loomulikult seda — kes valitseb riiki, kas eestlased koos venelastega, eestlased üksinda, eestlased koos sakslastega, sakslased koos mõisnikega, mõisnikud üksinda või koos äraandlike eestlastega. Seega valitses ses suhtes täieline tohuvabohu! Samuti polnud saarte elanikel aimu poliitilistest vooludest. Ei olnud neile selge, kelle poole pidi hoidma, kas maaliitlaste, sotside, enamlaste või kellegi muu poole. Sõber oli vaid see, kes lubas hoolitseda paremate päevade tuleku eest, lubas hoolitseda selle eest, et kaob nälg ja viletsus.

Kuid ka Ajutisel Valitsusel ei olnud Eesti riigi juhtimist enda kätte võttes aimugi sellest, missugune oli tol ajal olukord Saaremaal. Oli loomulik, et ta endale selle kohta kiires korras püüdis muretseda täit selgust. Vastastikuse informatsiooni muretsemiseks moodustati Saaremaalt pärit olevaist kooliõpetajaist lentsalk (A. Kuusik, T. Kuusik, A. Peet ja J. Valge), kes 1918. a. jõuluvaheajal läkitati Saaremaale rahvale Eesti riiklikust elust, ta püüdeist ja sihtidest, vabadussõjast, riigi juhtimisest jne. vajalisi teateid viima ja ühtlasi ka valitsusele muretsema ülevaadet saartel valitsevast olukorrast.

Kiires tempos liikus see lentsalk maal edasi, korraldades igal pool rahvarikkamais paikades kõnekoosolekuid, kus jagati informatsiooni nii palju kui see kiire ajaga oli võimalik. Õnnetuseks seltsis selle lentsalgaga Muhemaal veel üks kohalik kooliõpetaja G. Vilita, kes hoolimata sellest, et tal valitsuse poolt puudusid igasugused volitused, esines igal pool selle esindajana. Ning see isand pajatas rahvale õige isearalist juttu, mis rahvale küll väga meeldis, kuid mis kahtlemata juba idus olemasolevale käärimisele valas aina õli tulle. Ta kutsus osava kõnemeheks õige mõjuvalt rahvast üles tihti otse seadusevastaseks tegudeks. Ta lubas valitsuse nimel rahvale maad ja kõike muud head ning kihutas rahvast mõisnike vastu üles, asutas sealsamas mõisate kontrollkomisjon, kuigi need ei olnud sugugi tema asutada, vaid vallanõukogude valida, ja käskis neid ebaseaduslikke komisjone ilma põllutöö-

ministeeriumilt eeskirju ootamata jalamaid tegevusse astuda ja mõisates kõik mõisaomanike ja -rentnike varandused üles kirjutada ning, neid rahva omanduseks tunnustades, oma valve alla võtta. „Vaadake aga kõigepealt mõisate saalitoad läbi ja kõik kirja, mis näete!“ hüüdis ta pateetiliselt, „ja ühtki puuhalgu ega heinakört ei tohi nad liigutada ilma teie loata,“ lõpetas ta oma instruksioonide andmise. Arusaadav, et niisugune jutt rahvale kangesti meeldis! Ning loomulikult ka sellele valitsusele, kelle esindajana G. Vilto esines.

G. Vilto kui isehakanud valitsuse esindaja poolt omavoliliselt ellukutsunud kontrollkomisjonid hakkasid siis ka suure innuga saadud näpunäidete järgi tegutsema. Mõisates kirjutati üles mitte ainult elav ja eluta põllumajanduslik inventaar, vaid ka sõiduvankrid, tõlad, mööblid, klaverid ja muu majakraam. Mõisatele anti käsk, et nad ühtki puuhalgu ega heinakört ilma kontrollkomisjoni loata ei tohi puudutada, nii et inimesed võisid külmetada, loomad nälga surra, kuni kontrollkomisjoni meestel tuli jälle kord meele ilmuda mõisa. Ka mitmes talus tegutsesid komisjonid samuti seadusevastaselt. Seejuures oli igal kontrollkomisjoni liikmel see arvamine, et ta üksikult niisama hästi võib otsustada mõisa saatuse üle kui kogu komisjon. Komisjonid omavahelisi koosolekuid peagu ei pidanudki, kõik otustati — niisama, kuidas kellelgi pähe tuli. Kui siis kord ka peeti koosolek, siis ilma otsuse protokollimata. Käske jagati mõisatele suusõnal. Komisjonides oli kuni 16 liiget (Leisis), kes talitsid igaüks omaette, kuigi mõisaid oli vallas vaid 5—6.

Kui enamik mõisate majapidamisi oli juba varem halvas seisukorras, siis nüüd läksid nad päris korrast ära, sest mõisaomanik või -rentnik ei teadnud tööpoolest enam, mida ta pidi tegema ja keda kuulama.

Mis võis olla loomulikum kui see, et mõisnikud esitasid valitsuse võimudele säärase ebaseadusliku talitusviisi vastu protesti. Ning kuna neil selleks seaduslikult oli õigus, pidid valitsuse kohapealsed esindajad G. Vilto vastutamatu töö vilja paratamatult hakkama likvideerima. Kuid see oli neile väga tänamatuks ülesandeks, kuna komisjonide liikmeil oli olnud väga meelepärane etendada piiramata volitustega käskija osa. Ka ei teadnud komisjonide liikmed enam, keda uskuda, kas üht (G. Viltot) või teist valitsuse esindajat. Ning säärasel juhtumil ta pigemini muidugi uskus seda, kes talle oli teinud meelepärasmataid korraldusi, koheldes vastupidiseid korraldusi tegevaid valitsuse esindajaid umbusklikult ja tembeldades neid ühes nende seljataga seisva valitsusega parunite käsilasteks, seega rahva äraandjaks.

Nõnda oli siis see õige informatsiooni jagamiseks Saaremaale läkitatud lentsalk G. Vilto isesorti tegevuse tagajärjel selguse muretsemise asemel pigemini olukorra ajanud veelgi segasemaks ning seega üldisele asjale olnud otse kahjulik, rääkimata umbusust, mida oli külvatud rahva laiematesse massidesse valitsuse tõeliste esindajate vastu, millega nende tegevus juba algusest peale teatud määral oli paralüüeeritud.

Kuid ka valitsus ei saanud lentsalgast osavõtivate kooliõpetajate kaudu õiget informatsiooni Saaremaal valitsevate olukordade kohta, kuna lentsalga kiire edasiliikumine ei võimaldanud selle liikmeile tungida sügavamalt tõelistesse kohal valitsevatesse olukordadesse. Rahvaga puutusid nad kokku ainult kõnekoosolekuil, kus nad ise pidasid kõnesid, kuna kokkutulnud rahvas etendas loomulikult rohkem vaikiva pealtkuulaja osa. Seepärast teatasid nad tagasi tulles valitsusele, et asjad Saaremaal on kaunis korras, et nad oma kõnekoosolekute tulemustega võivad jääda rahule ja et rahvas on neile koosolekuil olnud võrdlemisi vastutulelik ning nende kõnesid kuulanud hea meelega.

Kohapealsete tegelaste olukorra liig kerge hindamine ja sellest tingitud ettevaatamatu talitusviis.

Loomulik oleks aga olnud, et kohapealsed tegelased (valitsuse volinik, kaitseliidu ülem, maavalitsuse liikmed) oleksid pidanud endale muretsema täie selguse Saaremaal valitsevast olukorrast ja sellest andma õiget informatsiooni ka Ajutisele Valitsusele.

Seda aga ei sündinud.

Valitsuse volinik Saaremaal, maapäeva liige, loomaarst J. Ainson, viibis Saaremaal õige lühikest aega, ainult mõned nädalad, mille kestes ta oli seotud kõik-suguste Kuressaares juhtuvate sündmustega, mis talle ei annud mahti külastada maad, et seal tutvuda tõelise olukorraga, millest ta siis oleks võinud anda valitsusele aru.

Kaitseliidu ülem kpt. Poopuu oli samuti seotud kohapeal sõjaliste ülesannetega, nõnda et ka tema pääsis harva maale. Muidugi oleksid teda maal valitsevast olukorrast pidanud informeerima kohapealsed kaitseliidu üksuste ülemad. Kuid nendeks olid, peale mõne üksiku, sattunud vähe usaldusväärsed isikud, nagu see selgus pärast mässupäevil, kus mitmed endised kaitseliidu juhtivad jõud (Kellamäe mässuliste juht ltn. Jõgi ja teised) etendasid mässujuhtide osa. Nii anti talle siis ka enamasti vale informatsioon, vahel teadlikult, vahel vist ka õige olukorra puuduliku hindamisvõime tagajärjel. Ning kui mõnikord ulatus temani ka mõni häiriv sõnum, siis tundus see talle ikkagi vaid tähtsusetu üksikjuhtumina, mis ei vääriinud erilist tähelepanu. Ka oli ta iseloomult kõiki kergesti usaldav inimene, kes ei sõandanud kellestki uskuda või eeldada mingit kurja, iseloomujooni, mis talle hiljem pidi saama saatuslikuks.

Pirimini oleksid kahtlemata pidanud tundma tõelist olukorda maavalitsuse liikmed, esimehe, noore üliõpilase T. Grünthali, ja abiesimehega, end. abivallakirjutaja M. Nepsiga, eesotsas, sest kogu maakonna miilits allus ju neile ja nad puutusid igapäev kokku kümnete ja sadade maaelanikega. Kuid neil olid tol korral, nende arvates, palju tähtsamad küsimused päevakorral kui põhjalik maaelanike meeleoludega tutvumine ja sellest oma järelduste tegemine. Nendeks tähtsaimaks päevaküsimusiks, mille varju kadusid kõik muud küsimused vähem tähtsaina, olid erakondlik-poliitilised probleemid. Seisid ju nimelt ukse ees Asutava Kogu valimised. Ning sinna taheti ju ilmtingimata pääseda liikmeks. Seega oldi siis kibedasti ametis „Saaremaa Sotsialistliku Töörahva Liidu“ ja n.-n. „Poliitilise Klubi“ asutamisega, viimast peeti isegi seevõrd tähtsaks asjaks, et kui 17. dets. 1918. a. Kogulas tekkis esimene mässuliikumine, mida võiks nimetada Saaremaa mässu eelmänguks, ning 18. dets. Valjala maailma mässuõhutamajate poolt oli kutsutud kokku suur rahvamiiting, kuhu asja tähtsuse pärast tingimata pidi sõitma keegi kohapealseist juhtivaist tegelasist, et kohaliku kaitseliidu ja miilitsa kaasabil jälle korda majja luua, siis ei tahtnud „Poliitilise Klubi“ asutamiskoosoleku pärast, mis oli kutsutud kokku 17. dets. õhtuks Kuressaare Eesti Seltsi ruumidesse, ükski maavalitsuse liikmeist seda ülesannet võtta endale, vaid paluti minna Kogula mässu likvideerima juhuslikult Kuressaare mõneks päevaks sõitnud haridusministeeriumi esindajat. Alles viimase kategoorilisel nõudmisel, et temaga ühes peab sõitma Kogulasse ka vähemalt üks maavalitsuse liikmeist, nõustus sellega viimaks maavalitsuse esimees T. Grünthal, kuid tingimusil, et väljasõiduga oodataks kuni „Poliitilise Klubi“ asutamiskoosoleku lõpuni.

Siin kirjeldatud asjaolu on mainitud pisut üksikasjalisemalt vaid seepärast, et see annab selgema ja iseloomustavama pildi sellest, mida toleaeagsed Saaremaa maavalitsuse liikmed pidasid vähem või rohkem tähtsaks.

(Järg ja lõpp järgmises nr.)

BETON —

TÄHTSAIMAD EHTUSAINeid KAITSEASJANDUSES

Läinud aasta „Kaitse Kodu!“ nr. 23/24 ilmunud artikkel „Tule-, kuulikindel ja hügieeniline elamusein tsementkividest nopsa-süsteemi“ äratas lugejaskonnas suurt huvi, otsustades järelepärimiste järgi.

Kuna betoon on muuseas ka moodsa sõja- ja kaitsetehnika õigustatud relv ja abinõu ning kuna paljud kaitseliitlased oma kodus või mujal puutuvad kokku betoontöödega, siis poleks huvita pakkuda meie lugejatele lühikest ülevaadet tsementbetoontöödest.

Betoon, nagu teada, on tuntud ehitusmaterjal — kunstikivi, valmistatud kruusaliivast (või liivast ja killustikust) ja tsemendist, mis vee lisamisel mõne aja pärast hakkab kõvenema, muutudes päev-päevalt üha tugevamaks; betooni tugevus kasvab aastaid (eeldusel, et on olemas niiskust). Betooni võib valmistada kuivtahes suure vastupidavuse või tugevusega, poorsusega ja t. määraste füüsiliste omadustega; b. valmistamine on lihtne ja odav, missuguste asjaolude tõttu leviski see ehitusaine. Nüüd näeme betooni tarvitamist igal pool, nii linnas kui ka maal. Ilma betoonita pole ehitustööd üldse enam mõeldavad. Eriti tähtis on betoon kaitse- ja sõjaasjanduses. Betoonkeldrid laskemoona jaoks, kaitsekraavid ja kasematid kindlustes, alused kahureile, viimasel ajal gaasivarjendid ja kuulikaitsed jne., võib lugeda lõpmata palju ehitusi betoonist.

Nagu oma relva, nii umbes peaksime tundma ka neid (betooni-) töid, mis võivad meile tarbekorral saada vajaliseks.

Allpool on lühidalt kokku võetud tähtsaimad juhatused betoontööde kohta, mida peaksid teadma kõik ehitustöölised.

1) Lisaained — liiv, kruus, killustik — peavad olema puhtad, vabad mullast, savist ja orgaanilistest ohustest; viimased võivad betooni sootuks rikkuda. Liiv peab sisaldama 5—20% peenikest osa ja ülejäänud olgu terad 0,5—5 mm. Kruusa või killustiku terasusel pole tähtsust, küll on aga soovitatav tarvitada jämedat lisandust niipalju kui vähegi võimalik. Harilikult jämedat lisandust võetakse kuni 2 osa 1 osa peale; üle selle ei saa tihedat betooni. Betoon, mis töötab paindele,

nagu lagi ja talad, peab olema tehtud liivast ja killustikust, kuna see betoon, mis töötab vaid survele (alusmüür, põrand), kõlbab ka kruusaliivast.

Hulgalt osaineid peab võtma umbes $\frac{1}{3}$ rohkem kui on betoonimaht, sest tampimisel segu läheb tihedaks.

2) Tsemendi vahekord lisandusega olgu otstarbekohane. Näit. veekindla betooni valmistamiseks peab võtma 1 osa tsementi 3—5 osa kruusaliiiva peale, katusekivid tehakse segust 1:3, seinakivid — 1:7 kuni 1:9, raudbetooniks võetakse 1 osa tsemendi peale 2—3 osa liiva + 3—4 osa killustikku, lihtsad alusmüürid tehakse segust 4—5 osa liiva + 6—8 osa kruusa ja 1 osa tsementi.

3) Segada tuleb kas masinaga või, kui käsitsi, siis liiv ja tsement enne kuivalt 3—4 korda, siis lisada värskelt pestud killustik või kruus ja jälle segada, ühtlasi pritsides kastekannust vett segule peale (vesi peab olema puhas).

4) Vett ei tohi panna liig palju, sest üleliigne vesi nõrgendab betooni ja teeb selle ebatihedaks; ka vähe ei tohi vett olla, siis tuleb rabe betoon. Kui seguga saab kergesti töötada ja nii, et tampides tuleb hästi tihe betoon ning veidi niiskust või vett koguneb pealispinnale, siis on segu paras.

5) Kohale asetamisel segu tarvis hästi tampida ja sorkida, veekindla betooni valmistamisel eriti; üksikud segukihiid võtta mitte paksemad kui 10—15 sm, et nad ei jääks hõredaks.

6) Kõik valmistatud segu asetada paigale 1 tunni jooksul sooja ilmaga ja 2 tunni jooksul jaheda ilmaga, sest selle aja möödumisel tsement hakkab tarduma.

7) Värsket betooni tuleb hoida niiskena 2—3 nädalat, kaitstes teda päikese, tuule ja külma vastu õlg-, sammal-, riide-, laud- või liivakattega. Tarvitusele tohib võtta vaid hästi kõvenenud betooni: värske või nõrga betooni tarvitamine soodustab betooni kulumist, pragunemist ja rabedust.

Järgmistes numbrites selgitame üksikasjalisi betoontöid.

Nüüd on soodsaim aeg ehitada

tsement-betoonist.

Eriti **nopsa-süsteemi** fooned **väärivad tähelepanu** oma hügieensuse, põlisuse ja **odavuse** tõttu.

Juhatusi annab tasuta

„Estocement“, Vana Viru 12.
Tallinn, tel. 450-44.

Üht unustatud sangarit meenutades

...Olgu alla kriipsutatud, et neil väga saatuslikel silmapilkudel erilist agarust, hakkamist ja surmapõlgust näitas üles meie noorsugu — koolipoisid.

Kindral J. Roska.

11. nov. 1933. a.

(„Kaitse Kodu!“ nr. 21 — 1933. a.)

Viieteistkümne aasta eest peetud vabadussõda sünnitas palju sangareid, nende hulgas palju noori, kelledest vaevalt midagi teatakse. Osa neist liigub meie keskel elavana, kuid paljud neist surid, et elaks Eesti ja oleks vaba. Siin esinev kirjutus, mis puudutab meie iseseisvuse kangelaslikku koidikut a. 1918, võiks pakuda huvi eriti kaasaegsele noorsoole ja järele põlvile. Teades, et üksmeeles edenevad väikesed asjad ning paisuvad sageli mõõduandvaiks mõningate olukordade edaspidises arengus, võime vast uhkusega meenutada üht unustatud sangarit — endist treffneristi Johanna Lesta't, kes hankis saksa okupatsiooni ajal sõjavarustust Tartu pörandalusele omakaitsele. Joh. Lesta surmast täitub tänavu märtsikuu teisel poolel 15 aastat.

J. Lesta tegeles nii 1918. a. kevadtalvel kui ka kogu okupatsiooni ajal sõjavarustuse „ülevõtmisega“ sakslaste tagant (end. Krasnojarski-kasarmute relvaladudest, Jaama mõisast, saksa sv. aerodroomilt j. m.) ja oli päris „suur kahur“ oma alal. Ta ei lasknud põhimõtteliselt mööda väikseimatki juhust nõrgendada saksa sõjaväge mõne relva j. m. s. võrra. Tai oli moodustatud oma sõbrust ja end. koolivelledest löimkond, resp. ründeretkejõuk, kuhu kuulus end. treffneriste: Aleksander V., Johannes S., vennad Viktor ja E. K-d j. t. Nagu teavad jutustada J. Lesta tolaaegsed kaasretklejad, juhtinud ta ohtlikke ning kaelamurdvaid ründeretki väga kaaluteldult ja ta plaanitsused olnud nii küpsed, et ükski teine poleks täitnud paremini seda ülesannet.

Kui kõik J. Lesta tolaaegsed seigad panna kirja, täidaks see paksu raamatu. Tollal oli tal rohkem relvi j. m. s. kui see ta öörahule oli hea. Ta vanemate majades linna agulis, Räpina maantee lähed., tallides, lautades, kuurides, aedades, lehtlas j. m. peitus terve sõjavarustusladu, kus ei puudunud isegi kahurimürske, miine, pomme, käsigranaate, kaks saksa sõjaväe-helk-aparaati ja üks mootorratas, autoosi ja -kumme, rääkimata hulgast vintpüssidest, padruneist, revolvreist, lõhkeaineist jpm. Niipalju kui mäletan, andis J. Lesta 1918. a. novembris peagu kogu selle sõjavarustuse üle Tartu linna kaitsele, eriti III jaoskonnale, alamkapten Oskar Eller'ile (end. treffneriste).

Tavaliselt oli J. Lesta võrdlemisi sõnakehv, ei andunud naljalt pikile kõnedele ega alandunud millalgi kelkimisele, veel vähem ta oleks tahtnud teha endast mingit sangarit. Ta oli raudsete närvidega, imesteldavalt külmavereline, rahulik, arvestav, kindel ning armastas hulljulgelt riskida, nagu allpool näeme. Ta juures torkas eriti silma ta kiire otsustusvõime ja iga olukorra silmapilkne tajumine. Meenub, kui ma kord (1918. a. suvel) teda külastasin ja ta suurt sõjavarustuskogu peidlikuis austavalt imetelin ning selle saamisest teda õnnitelin, sõnas ta muiaates:

„Mida enam on häda, seda enam peab nägema vae-va; mida enam ohtu, seda enam julgust peab ilmutama, kuni eesmärk on saavutatud. See on juba nii, et iga ettevõtte on väga raske, kui puudub tahe, ja väga kerge, kui tahetakse, kindlasti tahtakse.“

Suur aeg nõuab suuri südameid. Omandanud maailmasõja ajal Moskvast autojuhi-mehhaaniku kutse, misjärele tegutses lühemat aega inglaste soomusautode- ja õhuväehikuis, Lesta oleks võinud vabadussõja alul

astuda teenistusse vastavasse inseneriväehikusse, kus tollal oli suur puudus temasuguseist erioskusega ametimehist, kuid ta ei tahtnud arglikult tegelda tagalas sellal, kui ta sugulased, sõbrad ja koolivelled võitlevad rindel. Tema meelest poindugi ülevamat ja suuremat kui võidelda ja surra selle eest, mis elus on tunnustatud kõrgeimaks — Isamaa ja ta vabaduse eest.

Olles III jaosk. aktiiv-kaitseleitlane Lesta võttis isiklikult osa kõigest jaoskonna üritusist, nagu vahiteenistusest, relvadehankimisest, läbiotsimisist peidetud sõjavarustuse avastamiseks jms.

Kuipalju mälestusi mul harukordseist juhtumist ja iseäralisist kogemust Lestaga koostöötamise ajalt (1918. a. nov.—dets.) ka ei ole, siiski on jäänud järele mõned haruldased-pingsad, isegi üldist rahu häirivad elamused, mis vääriavad meenutamist. Viimaste hulka kuulub ka juhtum ühe saksa sv.-mootorratta „ülevõtmisega“, mis minu arvates oli Lesta n. ö. „šedöövr“ ning mu elu suurimaid seiku. Sellest maksab jutustada.

Oli 16. dets. õhtupoolik, kui lentsisime J. Lestaga kindla eesmärgita mööda Roosi tänavat üles saksa sv.-aerodroomi poole. Saksa väehikuid oli neil päevil käsil kibe evakueerimine.

Vasakut kätt, Roosi ja Maarja tn. nurga lähedal, ühe maja hoovivärava juures kõnniteel seisid tühi saksa sv.-mootorratas. See oli vägev kahetsilindriline masin, mille külgvankris nahkistmel vedeles paar tsüklijuhi kindaid, mis tunnistasid, et sõitjad olid läinud vaid mõneks minutiks majja.

Ümberringi polnud inimesi. Tsükli sõitnud sakslased asusid nähtavasti majas, mille esikust kostis tüme hääle kõmin.

Mootorratast näinud, turgatas Lesta pähe idee: see tuleks „üle võtta“! Ja Lesta sosistas mulle paar selgitavat sõna.

Kuigi vaatasin kaunis pessimistlikult sellele üritusele, otsustasin siiski selle kaelamurdva seiga teha kaasa. Varem olin olnud väga ajekas, ja see oli vahest viinud mu nii mõnessegi eluohutu, nii et viimaks olin õpinud toimima kaunis ettevaatlikult. „Tulleminek“ polnud mulle seekord uudiselamuseks, olin juba varem sakslasilt relvade „ülevõtmisel“ tulega ristitud. Kuna kogu mu tegevuse põhitooniks sellasel juhtumisel oli äärmine ettevaatlikkus ja kannatlikkus, läksin maja esikusse luurkäigule, et vaadata, kas õhk on ümbruskonnas igati puhas, kuna Lesta hiilis luuravas pinguliolekus maja seina äärt mööda mootorratta juure.

Tulnud tagasi, teatasin Lestale, et alumise korra esik on tühi:

„Ülemise korra esikus on hääle järgi otsustades kolm-neli inimest, sakslast. Nad keskustelevad ja väljuvad vist varsti majast.“

Lesta ei tahtnud kaotada enam sekunditki, sest iga kaotatud hetk annab põhjust ettevõtte ebaõnnestumiseks. Ta käskis mul mööda sõiduteed minna umbes paarkümmend meetrit ette ning oodata, et iga hetk olla valmis sõidul mootorratta külgvankrisse hüppamiseks. Teda võidi mootori käimapanekul märgata ning lasta maha, mispärast ta ei tahtnud mind saata ohtu.

Kõigest sellest, mis nüüd sündis, on iga peensus surunud end mu mälu teravate joontega. Veel praegu näen seda vaprat noorukat astumas mootorratta juure ning tunnen närvipinget, mis mul lasus. Ma ei tahaks

just kinnitada, et oleksin tunnud hirmu, sest mul polnud aega sellase tundega teha tegemist, kuid tõsiasi on see, et ma tahtmatult mõtlesin kogu aeg, et sellest üritusest ei või midagi mõistlikku välja tulla ja et kogu olude suhtlus võib korruga kujuneda meile äärmiselt ohtlikuks; hinges nagu manitses ning hoiatas keegi ettevaatusele. Ja siis ei tule ka imestada, kui mu süda veidi rahutumalt töötas ja mu parem käsi välises palitutaskus peagu kogu aeg närvlikult mängles väikese 6,35-kal. mauseriga.

Oodanud seni, kuni ma olin ette läinud lähima telefonipostini, astus Lesta tsükli juure, kuna maja esikust kostnud trepist alla tulevate sammude müdinat. Sekundi murdosa kestes istus Lesta tsükli sadulas, haaras pihku rooli käepidemed ning vajutas jalaga jõuliselt käimapaneku-pedaalile.

Järgnevad sündmused järgnesid kiiresti üksteisele. Kõlas paugatus, mis oli nii tugev, et oleks vabalt võinud arvata, et vägev superdrednaut virutas terve küljetäiega... Jumal tänatud, tsükli tsilindrid polnud veel jõudnud täiesti jahtuda, ja pärast üksikuid puhanguid hakkas mootor metalliselt lõgiseses töötama sellase müraga, et isegi varjusurnud oleksid pidanud ärkama. Tsükkel nihkus paigast, tegi hüppe ning kihutas kõnniteelt sõiduteele. Tagant kostis saksakeelseid hüüdeid...

Lesta hulljulge ettevõtte esimene samm oli õnnestunud hiilgavalt.

Hetk hiljem oli mootorratas minu kohal. Ainsa hüppega olin mootorrattal, tegin otse hämmastava surmasalto ning veeresin kotina külgvankrisse. Samal hetkel paugatas mu selja taga ning midagi lendas kerge meloodiliselt vilistusega mu kõrvaast mööda.

Heitsin vaistuliselt pilgu üle öla tagasi. Nägin kolme sakslast kesk sõiduteed sellase kiirusega meile järele liduvat, nagu oleks siin olnud tegemist maailmarekordi püstitamisega jooksus, midagi märatsevas vihas mõirgavat ning ärevalt žestikuleerivat, kuna üks neist sihtis meile revolverist, — siis lajatas kuivaltpauk.

Välkkiirelt kummardasin alla. Ka Lesta istus sadulas, kumardanud ettepoole. Temal olevat olnud kole eelaimus, et järgmisel hetkel tõmbab mõni „treffsicherer Schütze“ talle ühe tulise kapslisse... Aga nagu enamjagu eelaimusi, ei täitunud seegi.

Veri tõusis mul pähe. Pöörane äkkviha valdas mind. Sakslaste tulistus oli põhjuseks, mis mind sundis silmapilkselt pooleldi püsti tõusma ning haarama parempoolsest külgtaskust. — Hetk hiljem hoidsin käes tuldsülitavat mauserit. Kolm-neli korda üksijäri rakatas relv järeljooksvate sakslaste suunas, ei tabanud aga märki... (Kõik see sündis hulga vähema ajaga kui seda nende ridade lugemiseks on vaja.)

„Miks sa vastu lasksid?!“ hüüateli Lesta mulle etteheitvalt; samal hetkel nägin langevat endale vihast vaadet ta silmist. „Me riisusime neilt tsükli, kuid tappa pole kedagi vaja. Nagu näha, sa armastad muuseas tegelda ka inimeste teise maailma saatmisega...“

„Minu töökspidamine on, et ses võitluses sakslastega meil tuleb vastata tulistamistele tulistamisega,“ vastasin ma, hoides ikka veel pihus ilusat, oksüdeeritud mauserit. (Seni oli meie tsükkel liikunud edasi vaid teosammul.) „Arvan, meie sõidule tuleb varsti lõpp. Need „Mihklid“ panevad tegevusse telefoni ja meid nabitakse peagi kinni.“

„Noh, kõigepealt on neil tarvis leida telefon,“ vastas Lesta külma rahuga. „See paneb meid teataval määral eesõigustatud seisundisse. Vähemalt paarkümmend minutit kestab enne, kui sakslased jõuavad asuda meie jälitamisele. Selle ajaga oleme juba kaugel. Aga nüüd ma vilistan kõigile liiklus- ja sõidumäärusile ning näitan sulle, missuguse kiiruse võib saavutada selle tsükliga.“

„Mulle näib, vastuoksa, et meid kohatakse peagi püsside ja käeraudadega, ja siis pole meie elu vist ka enam palju väärt.“

„Tühjalpas ettekujutus! Mida kiiremini me sõidame, seda vähem tunneme end ohus. Sel põhjusel, kui lubad, me tsükkel kihutabki suurima kiiruga,“ vastas Lesta ning andis mootorrattale sellase kiiruse, et mu pea hakkas keerlema ja ma sulgesin viivuks silmad. Sõit oli sellane, et vääriks pikemat kirjeldust. Seda aga ei luba ajakirja piiratud ruum, mis pärast piirdun lühidasega.

Tsükli mootor töötas oivaliselt. Kihutasime meeteorina, sireeni huilates, jäätanud, libeda lumikattega Roosi tänavat alla Peterburi (praegu Narva) tänavale, sealt Puusilla kaudu läbi linna Ropka valda, kus Lesta mootorratta viis oma onu tallu. (Mõistagi pidime seejuures vältima enamkäidavaid tänavaid.) Tsükkel hüpples ning tõukles nii, et vaevu suutsin püsida külgvankris...

Mootorratta tõi Lesta linna alles siis, kui sakslased olid viimseini Tartust lahkunud.

Sel õhtul ei tunnud me kõneaine puudust.

„See tsükli „ülevõtmine“ oli ikka pagana hulljulge temp, Johannes,“ sõnasin Lestale, „ja lisaks veel see pöörane kihutamine...“

„Pea meeles, et julgete päralt on maailm ja et just kõige hulljulgemad tembud tavaliselt õnnestuvad!“ vastas Lesta, näol endaga-rahul-olemise ilme. „Olen käesoleval aastal rohkem kui üks kord viibinud ohtlikus seisundis ning saanud tunda nii mõndki eluohu. Poleks siis olnud tegevuses heatahtlik juhus, oleks mu vaim hulkunud kes teab kus... Ei ole inimest, kes ei kardaks surma, ja kui mulle keegi ütleb, et ta ei karda, ütlen talle, et ta on „the biggest liar I ever seen“, nagu ütleb jenkki. Mina ei karda surma mitte vähem kui kõik teised inimesed, aga minul piisab tahtejõudu seda mitte näidata. On neetult meeldiv tunne, kui oled teinud midagi tõhusat ohus-tatud isamaa heaks!“

Hiljem olen mitmeti mõelnud neile raskeile ning ohtlikele hetkile, mis Lesta sõjavarustuse „ülevõtmisel“ okupatsiooni ajal läbi elas, ja võin õigustatult ütelda, et Lesta oli alati juhuselaps ja ta oskus seisid selles, et haarata juhusel sabast, kui ta vilksatab mööda sitme eest kas või sekundi murdosa kestes. Ja kirjutades neid ridu tahtmata tuletan siin meele E. M. Remarque'i sõnu, väljendatud ta „Läänerindel muutuseta“ romaanikangelase kaudu:

„... Iga sõdur säilitab elu vaid tuhande juhuse läbi ja iga sõdur usub ning usaldab juhust.“

Järgmisel päeval saime teada, et meie poolt „ülevõetud“ tsükkel oli kuulunud kohalikule saksa lennukiväehülikule. Niipalju kui mäletan, andis Joh. Lesta selle esmaväärse mootorratta üle (vist 19. dets.) Tartu eesti väe juhatusale, vist II diviisi juhatusale.

Tartu mahajätmisel sai Joh. Lesta jalast kergesti haavata. Tegutsedes taandumisel kaitseliidu ratsaluurajana 21. dets. varahommikul Tartu-Tallinna maanteel lasti hobune ta alt surnuks, misjuures sai ka Lesta ühe kuuli läbi haavata. Vaatamata liikumist takistavale haavale tuli ta suuri vaevu läbi punaste rinde eesti vägede juure Põltsamaale ning astus vabatahtlikult Tartu vabatahtl. kooliõpilaste pataljoni (pärsine Tartu kaitsepataljon) 1. roodu, millega reasõdurina (muide — Joh. Lesta oli hea laskur) võitles nende ridade kirjutajaga küli lõunarindel, kus 1919. a. märtsis Rõuge lahingus sai käest haavata ja mõni nädal hiljem — vaevalt haiglast välja tulnud — langes Tartus õnnetusjuhtumi ohvrina, olles ligemale 19 aastat vana.

Lõppeks olgu toodud väljavõtte Joh. Lesta atestatatsioonist, mis kirjutatud ta end. roodu- ning pärastiselt pataljoniülemaalt al.-kapten Ellerilt (kirjaviis muutmata):

„Vabatahtlik-reamees Johannes Lesta on eeskujulik sõdur. Mis sõjamehelisesse hoidmisesse, vaprusesse ja korrapäralisesse olekusse puutub, siis seisab ta pealpool kiitust.“

E. A—e.

Lehekülgi tuletornide ajaloo ja arengust

Vaevalt hakkab ilm pimenema, kui saartel ja mererandades süüdatakse tuletornid ning nende tugevad valguskiired tungivad läbi ööpimeduse kaugele, kaugele merele. Need kiired juhatavad laevad õigele teele ja hoiavad neid sattumast madalikele, seega kindlustades nii laeva kui ka laeva meeskonna ning reisijate julgeolekut. Lisaks tuletornidele on teenäitajaiks laevadele veel madalike piirkondades tulelaevad ja tuleboid. Neil kõigil on täita tähtis ülesanne.

Eestis on meil üldse 172 tuletorni, tuleboid ja tulelaeva. Nende ülalpidamine läheb riigile maksma tüseda summa, mitukümmend miljonit senti aastas, kuna kulub raha tuletornide ja tuleboide valgustamiseks, teenijaskonna palkadeks ja remondiks. Tuletornide osakond on sunnitud veel ülal pidama erilisi laevu, millede abil varustatakse tuletorne. Kuludele siin äi saa vaadata, kuna meresõidu julgeoleku mõttes iga riik on sunnitud tuletorne valgustama ja ühenduses sellega kandma ka kulusid. Valgustamata tuletornidega sõit merel pole üldse mõeldav. Raske oleks laevadel liikuda eriti kitsastes kohtades, nagu meil Middegrundis juures või läbi Muhu väina.

Tuletornid on meil peagu kõik pärit vene ajast. Eesti ajal on ehitatud juure vaid Kübarsaare, Virtsu, Abruka, Paralepa ja Kiipsaare tuletornid. Pealeselle rida vähemaid tuletorne, nagu Manilaid, Roomassaar, Abruka alumine, Hestholm ja teised. Revolutsiooni ajal said meie tuletornid väga raskesti kannatada. Ka pommitasid neid sakslased maailmasõja ajal. Täiesti rüüstatud oli Sõrve tuletorn Saaremaa läänepoolses otsas. Teistest kannatada saanud tuletornidest oleks nimetada veel Ristna, Ruhnu, Tahkuna, Osmussaare ja teisi. Kui meie maa vallutasid Saksa okupatsiooniväed ja kui nad hakkasid lahkuma, siis panid ka nemad meie tuletornides toime röövkäike. Rida tuletornide ülemaid, nagu A. Thom Vilsandis, H. Siht Ristnas, Mägi Paldiskis ning teised, peitis tuletornide valgustusprismad ja aparaatide osad merre ja kaevudesse, kust need okupatsioonivõimude lahkumisel võeti välja ning asetati tagasi oma kohale. Raske on ütelda, kui suure varanduse need inimesed tol aja päätsid.

Kõrgeim tuletorn meil Eestis on Hiiumaal asetsev Kõpu tuletorn. Ta on maapinnast 34,1 ja merepinnast 101,8 meetrit kõrge. Tule kaugelepaistvus on 25,5 meetrit. Omaaegne reisilaeva „Kalevipoja“ kapten K. Tamm kõneles kunagi, et ta, tulles Stockholmist ning olles 81 miili Hiiumaalt eemal, on pilvedel näinud Kõpu tuletorni kiirte tulekuma. Kõpu tuletornile järgneb kõrguselt ning tule kaugelepaistvuselt Pakri, mis asetseb Paldiskist 5 kilomeetrit eemal. Tuletorni kõrgus on maapinnast 47,8 m ja merepinnast 72,2 m, tule kaugelepaistvus 22 miili. Tallinna end. „Punane majakas“ on kõrge maapinnast 34,7 m, merepinnast 78,6 m.

Tule kaugeleulatuvus 23 miili. Edasi nimetame ka teised kõrgemad ja suuremad tuletornid ja arvud toome samas järjekorras. Osmussaar — 28,6 m, 35 m, 18 miili; Tahkuna — 39,6 m, 42,7 m, 18 miili; Vaindlo (Stenskäri) — 15,5 m, 19,8 m, 13 miili; Vilsandi 35 m, 41,4 m, 17,8 miili.

Missugune tähtsus on tuletornil meresõidul, see on meist igähele selge. Püüame seepärast peatuda meie tuletornide ja üldse tuletornide mineviku juures — kuidas nad tekkisid ja kui suur on nende minevik. Selleks kasutasime andmeid, mis saadud veeteede valituse direktorilt ins. E. Avikult, meremuuseumilt, end. tuletornide osakonna ülemalt kapten V. Dampfiilt ja teistelt.

Peab ütleva, et Eesti ranna tuletornide kohta täpseid ja üksikasjalisi andmeid nende ajaloolise arenemise suhtes on raske saada, kuna puudub vastav kirjandus. Maailmasõja ajal läksid paljud andmed kaduma. Kõik vanaaegne kirjavara veeti mööda suurt Venemaad evakueerimise tõttu laiali ja sinna on nad ka jäänud. Paljud materjaalid lihtsalt hävisid.

Inglismaal ja Saksamaal leidub aga tuletornide mineviku kohta väga rikkalik materjal. Neist materjalidest võime näha, kuidas tuletorn on välja arenenud juba Moosese ajast. Nende raamatute autorid oletavad, et iisraeli rahva väljarändamise ajal Egiptusest piiblis kirjeldatud suitsusammas päeval ning tule-sammas öösel võib tähendada ainult tuletorni — kõrves põletati puid või muud põletisainet, mis päeval tekitas suitsu, öösel aga põles ja leegitses.

End. Vene tuletornide kohta on ilmunud vaid üks 22-leheküljeline raamat 1875. aastast.

Vanal ajal valgustati tuletorne lihtsa tulega. Kõrgel torni otsas süüdati põlema kas puud või kivisüsi. Põletisaine paigutati ka suurtesse raudkorvidesse. Midaagi laternataolist tulel ümber polnud. Viimane säärane tuli muudeti alles 1822. aastal Inglismaal ümber lambituleks.

Prantsuse insener Teuler oli see, kes 1783. aastal leiutas esimesed lambid ja kumenpeeglid tuletornide jaoks. Esialgsed peeglid olid niivõrd puudulikud, et neid just suurima eduga tarvitada ei saanud. Õilambid tahmusid ja mitmes kohas pöörduti tagasi raudkorvide tulede juure. Möödus aastaid, siis leiutati Argendi läbi paraboolpeeglid ning lambibrennereile pandi peale klaastsilindrid, mis õhuvoolu ja ühes sellega ka tulevalgust märksa suurendas. See valgustamisviis andis ka võimaluse tuletornidesse seada üles pöörlevaid tulesid. Tol ajal peeti seda kõige suuremaks leiutuseks. Vana komme kivisõega ja puuga tulelõket teha ei kadunud, hoolimata uuest leiutusest, nii pea. Ikka tarvitati seda veel mitmel pool.

Tol ajal ei saanud tuletornide korraldust valgustamisest ja laevasõidu julgeolekust üldse olla juttu. Sel ajal ei pidanud tuletornide ülal mitte riigid, vaid tuletorni võisid ehitada üles ning seda valgustada ka eraisikud. Kes tahtis, püstitas tuletorni sinna, kus tal oli vaja. Niisugune lugu valitses meil kunagi ka Soome lahes. Seetõttu olid segadused ja pahandused suured.

Kivisõega ja puudega tuletornide valgustada oli väga raske ja kulukas. Suursaare (Hoglandis) oli asi isegi niivõrd vilets, et kõik tarvisminev põletisaine pidi inimeste seljas üles mäe otsa kantama. Vankri jaoks oli tee liig kitsas.

Soome lahes oli tol ajal 8 tuletorni ja need peeti ülal valitsuse kulus. Aastas tarvitas iga tuletorn 250 stülda puid ja 1500 puuda kivisütt. Puuga ja sõega valgustamisel oli see halb omadus, et tuul puhus tule korvis laiali või kui tuli suur vihmavaling, kustutas see tule. Vahest tuli ka ette, et tagavara põles liig ruttu läbi ja hommikupoole ööd oli tuletorn pime. Mererõnnatused olid sel ajal, muidugi teada, sagedased, sest raske oli teha vahet tuletorni või mõne rannakaluri tulelõkke vahel. Mäletame vist isegi vanade jutustuste järgi, kuidas Hiiumaal Kõpu tuletorni tuli meelega kustutati ning Ninametsas süüdati teine tuli, et seega laevad juhtida valeteele. Paljud, paljud laevad hukkusid siis Nekomangrundi madalikul, ja siis pani kuulus „Ungru krahvi“ toime röövkäike laevadele. Seal läheduses asetseb väike merelaht, mida tänapäevani kutsutakse Luidja laheks. Selle nimetus on laht saanud inimeste luudest. Merimehed, kes kuidagi Nekomangrundi madalikult randa pääsivad, löödi Kõrgesaare kupja poolt maha või võeti pärisorjaks. Sattus aga „Ungru krahvi“ kätte mõni rikas kaupmees, siis pidi ta enda ostma vabaks suure rahasumma eest.

Nii oli lugu meie tuletornidega 1800. aasta ümber. Vene admiraliteedi ette hakkasid rändama kaebekirjad ja selle tagajärjel võeti tuletornide küsimus seal tõsisemalt päevakorraale.

1803. aastal tehti esimest korda katsed Keri (Kokskäri) tuletorni laternaga valgustada. Keri tuletorn ehitati 1719. aastal paekivist. Torn oli 45½ jalga kõrge. Torni läbimõõt maapinnalt oli 47 jalga, ülalt 34 jalga. 1803. aastal ehitati torni tippu 25 jala kõrgune kaheksanurgeline püramiid ja selle otsa seati katuse alla latern, kokku 16½ jalga kõrge. Laternasse paigutati 16 lampi vask-kumerpeeglitega, mis plaatinaga kaetud. Need peeglid valmistas Vene Aleksandri tehas. Nad olid aga viletsamad kui Inglismaal valmistatud. Aegamööda paranes ka siin asi ja need ei annud inglise omadele sugugi järele.

Kokskäri (Keri) tuletorni valgustust peeti kõigiti korrapäraseks. See andis selleaegsele tuletornide-asjanduse korraldajale mereväe-kapten Spafarjeville põhjust esitada kõrgemale mereväe ülemusele ettepaneku seada sisse uus valgustamisviis kõigis tuletornides. Kapten Spafarjevi arvestuse järgi pidi uus valgustus olema palju odavam. Nüüd kulus öö-päeva jooksul endise 5 sülla puude asemel kõigest üks puud kanepi-õli ja, teiseks, valgustusmaterjali kohale toimetamine ei teinud enam nii suurt muret. Põlnud enam vajadust saata Kotkasse 50 meest, et nad oma turjal kannaksid Suursaare (Hoglandi) tuletorni, 370 jala kõrgusele mäetipule, puid. Samal ajal tehti korraldus, et tuletornidesse seataks üles pöörlevad tuled, et neid mitte ära vahetada alatiselt seisva tulega.

1805. aastal asutati admiraliteedi departemang ja selle osakond hakkas koguma andmeid tuletornide kohta. Mereministri abi tegi korralduse, et kõik tuletornid peavad alluma sadamavalitsustele. Kroonlinna alla jäid tuletornid: Tolbuchiin, Seiskär ja Suursaar. Tallinna sadamavalitsusele allusid Keri (Kokskär), Suurop, Pakerort, Osmussaare ja Sörve.

Pealeselle anti käsk koostada eelarved mõne uue tuletorni ehitamiseks.

Varsti pärast eelarve koostamist otsustas admi-

raliteet ehitada uued tuletornid Narva-Jõesuus, Sommersis, Mohni (Ekholm) saarel, Naissaarel, Tallinnas Lasnamäel ja Saaremaa läänepoolsel saarel Vilsandil. Edasi määrati krediti Seiskäri, Tolbuchiini, Suursaare, Suuropi ja Sörve tuletornide remonteerimiseks. Siis otsustati põhjapool Middelgrundi madaliku panna välja üks tulelaev, et lääne poolt tulijaile laevadele kergendada sissesõitu. Tulelaevade otsustati ehitada Pikanina, Stürsuddeni, Björko, Narva, Stenskäri (Vaindlo) ja Rodskäri saartele. Hansa valitsuse ajal ehitatud Kõpu tuletorn, mis kuulus eraomanikule, otsustati võtta üle riigile; kõiki tuletornide valgustada hobetatud kumerpeeglitega, tulelaevu aga vahakünnaltega.

Kõik need ettepanekud ja tuletornide teenijate koosseisud kinnitati Kõigekõrgema poolt 27. mail 1807. aastal. Soome lahe tuletornide seadus oli seega pandud maksma. Selle seaduse maksmapanekuga läksid kõik eratuletornid riigi kätte, välja arvatud mõlemad Domeesni tuletornid, mis 18. oktoobril 1680. aastal Rootsi valitsuse ajal tehtud lepingu põhjal valgustati kohaliku mõismõiku parun Osten-Sakeni poolt. Valitsus maksis talle aastas tasu 2500 taalrit ehk 3325 rubla. Alles 1882. aastal kadus see maks, millal vene valitsus sinna püstitas uue tuletorni.

Alates 1807. aastast võis märgata edusamme tuletornide asjanduses. Kõik uuendused ja muudatused, mis tuletornide alal välismaal ette võeti, viidi läbi ka Venemaal. Eeskujulik Keri (Kokskäri) tuletorn oma loomulikus suuruses sai valmis 1809. aastal. See valmistati Aleksandrovski malmivalamise vabrikus. Keri tuletorni eeskujul ehitati 1820. aastal ümber kõik Soome ja Riia lahe tuletornid. Vanade tuletornide parandamine ja uute ehitamine (nendest 13 kivist ja 6 puust) kogu nende sisseseadega läks maksma 420.000 rubla. 19 tuletorni ülalpidamine aastas maksis aga 41.000 rubla. Pealeselle makseti kahe Domeesni tuletorni eest paruniile aastas 13.000 rubla.

Olguigi et olemasolevate tuletornidega oldi enam-vähem rahul, ei rahuldanud see aga teadusmehi, kes edasi tegid igasuguseid katseid, mis asja oleksid viinud paremusel. Pöörlevatel tuledel oli see halb omadus, et terve kogu raskeid kumerpeegleid pööris end väga pikka-aeg. Kahe valguse vahel tuli liig pikk pime vaheaeg. Tehti igasuguseid katseid selle pahe kõrvaldamiseks, kuid need ei annud tagajärgi. 1822. aastal hakati Prantsusmaal esimest korda tarvitama suurekõrgevald klaase (läätseid ja prismad), mis alatise tule ümber käisid ringi ja selle läbi plinktuul näitasid.

1823. aastal andis Vene mereministerium käsu koostada raamat ja atlas, milles oleksid märgitud kõik Soome lahe tuletornid, alates Kroonlinnast kuni Lyserortini, ühes vastavate kirjeldustega. Nende tööde eest sai tolleaegne tuletornide ülem inglise merekaubanduse ühingu poolt tänutäheks hõbekarika pealkirjaga „Pro Utile. 1814. Angletterre“.

Tuletornide asjanduse ülem L. V. Spafarjev püüdis vene tuletornide täiendada kõige moodsamaga. Hilja suure pöörde tuletornide asjandusse tõi möödunud sajandi lõpul Fresneli leidus. Spafarjev ei jätnud seda kasutamata. Tema korraldusel valati Peterburi klaasivabrikus osad Fresneli aparaadi jaoks Prantsusmaalt saadud mudeli järgi. See aparaat oli 60 kraadi lai ja asetati laternasse. 1827. aasta jaanuaris seati see aparaat üles peadmiraliteedi hoonele, kus seda mitme eriteadlase juures igakülgselt vaadeldi ja prooviti. Aparaat kiideti heaks ja selle eeskujul otsustati kõik aparaadid ehitada ümber. Hiljem saadeti aga see aparaat Tallinna ja siin ta seisis tuletornide valitsuse töökojas 1858. aastani.

Mida kujutas siis õieti enesest Fresneli aparaat? 1819. aastal sai noor prantsuse insener kutse astuda tuletornide osakonna teenistusse. Oma füüsikaliste katsete läbi ta oli enesele juba suutnud omandada tea-

tud kuulsuse. Ta hakkas tegema katseid suurte läätse asemel tarvitada prismsid, sest kaks kolmekandilist prisma kokkupandult kujutavad ka osalt läätsti. Neid katseid jätkates valmistas ta sirgete prismade asemele mitmed ringitaolised prismad üksteise otsa laotult, millest arenes välja tsilindrikujuline prisma võru ja mis tulekiired vesiloodis saatis igas suunas ühetasaselt laiali. 1822. aastal valmistati esimene Fresneli süsteemi prismaaparaat, mis püstitati Gironde'i jõesuus Korduani tuletornis.

Samal ajal töötas eduga ka Inglise insener Thomas Stephenson kumerpeeglite täiendamise alal ja 1849. aastal läks tal korda kumerpeeglite ja prismade abil kõik kiired soovitud suunas saata edasi. Tule heledus suurenes märksa.

Hiljem asetas ta metallist kumerpeegli asemele iselaadse klaasist kumerpeegli ja nimetas seda holofootal-süsteemiks. Esimene sellane aparaat ühenduses Fresneli süsteemiga võeti tarvitusele 1851. aastal ja on Inglismaal veel tänini mõnes kohas püsinud.

1838. aastal läks vene tuletornide asjanduse juht L. V. Spafarjev erru kindral-leitnandi aukraadis. Ta suri 25. jaanuaril 1847. aastal 85 aasta vanaduses. Pärast tema surma jäi aga vene tuletornide asjandus sööti.

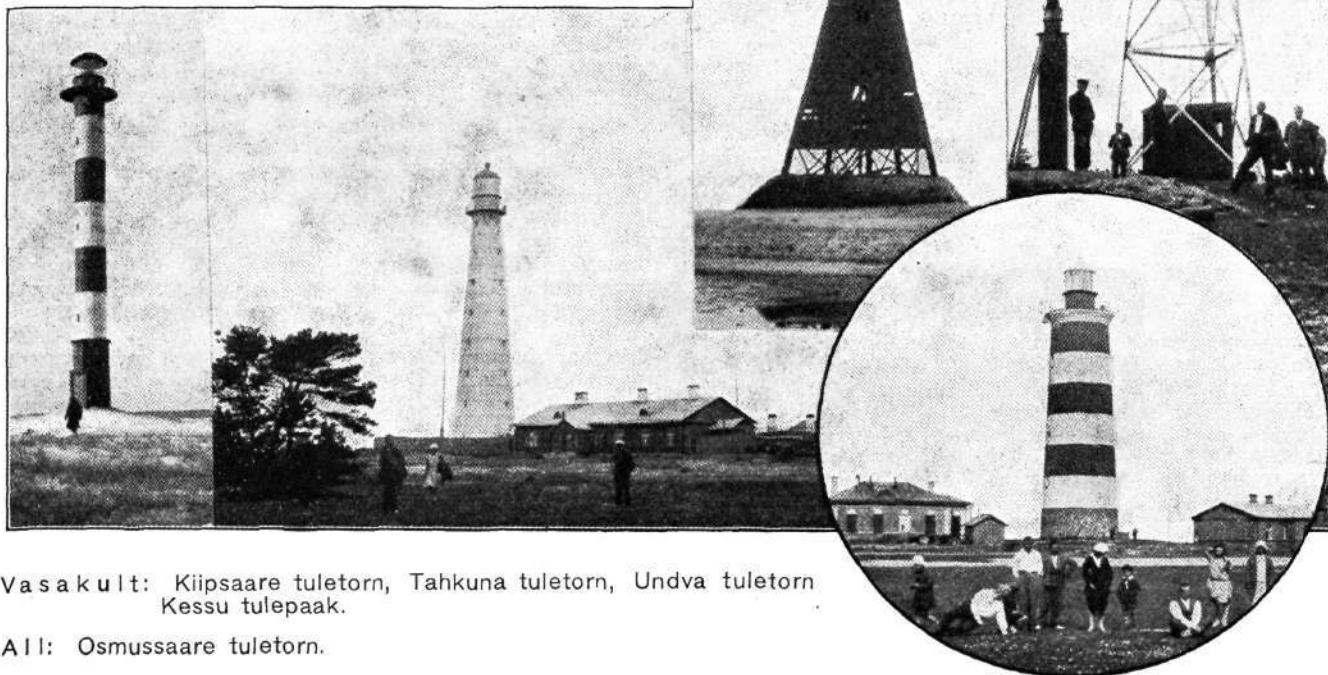
Umbes 1860. aastal hakkasid välismaa merimehed tõstma kaebusi selle üle, et Vene rand võrreldes välisriikidega on tuletornide suhtes väga vilets. Tuletornid on puudulikud. 1856. aastal ei olnud Venes veel ainukest aparaati, mis oleks olnud varustatud Fresneli süsteemi aparaadiga. Tol ajal oli neid aga Rootsis juba 16. Prantsusmaa, Hispaania ja Põhja-Ameerika läksid ühekorruga üle uutele prismaaparaatidele. Suur-Britannia vahetas tuleaparaate uute vastu sel määral, kuipalju vanu kukkus reast välja. Inglise kinnitasid isegi 1862. aastal veel, et hästi korrashoitud kumerpeeglid pole sugugi halvemad kui prismaaparaadid. See võis tõesti tulla ette niisugusel juhtumil, kui prismad polnud õigesti kokku seatud või kui lamp polnud asetatud tulipunkti. Professor Holmes tegigi kindlaks, et South Forelandi tuletornis 96 prismast 94 oli asetatud valesti.

1846. aastal teatas Fresneli aparaatide valmistaja Francois Pariisist Vene admiraliteedile, et nende uued tuletornide valgustusaparaadid 1844. aastal on saanud kuldauraha ja et aparaate on suurel määral ostnud

peale Prantsusmaa ka Inglismaa, Šotimaa, Preisimaa, Rootsi, Norra ja teised. Tol ajal oli Euroopas juba püstitatud 210 Fresneli aparaati, neist 112 Prantsuse rannikul. Vene admiraliteet ei tunnud nende vastu huvi ja andis eitava vastuse.

Pärast Krimmi sõja lõppu käis uurimiskomisjon vaatamas tuletorne Soome ja Riia lahes, et jõuda selgusele, kui palju need sõja läbi on saanud kannatada ja mis võtta ette tuletornide täiendamise suhtes. Selle reisi tagajärjeks oli, et otsustati 30 aastat Tallinnas seisnud Fresneli aparaat tuua uuesti välja ning seda uuesti proovida. Pärast katseid avaldati jälle kahtlust, kas see aparaat on parem senisest valgustusüsteemist. Siis tuli aga äkki tuletornide ülemalt käsk: „Kokskäri tuletorni kivialusele valmistada malmist torn ja sellesse asetada Fresneli süsteemi valgustusaparaat“. Peterburist telliti malmist torn ja Pariisist uus aparaat. 22. juulil 1857. aastal tõi kaubalaev „Albert“ Kokskärisse uue aparaadi, mis Pariisi Lepaute'i vabrikus oli pakitud 43 kasti sisse, Peterburisse. 20. augustil saadeti aparaat ja malmist torn „Ishora“ Tallinna ja siit järgmisel päeval Kokskärisse. 29. septembril oli torn ja aparaat ülal ja algasid proovid ning meeskonna väljaõpetamine. Alul oli meeskond uue aparaadiga vilumatu. Montööre hakati talve jooksul Tallinnas välja õpetama ja 13. mail 1858. aastal saadeti lambid kuunar „Bakaniga“ uuesti Kokskärisse. 15. mail tegi Baltimere tuletornide ülem aparaadiga uusi katseid ja sellele järgnes raport hüdrograafilisele departemangule.

„Päikese loojaminekul 15. mail, kell 8,52, süüdati Kokskäris ajutine latern, 13 kumerpeeglit kahes reas ja uus lamp Fresneli aparaadis. Siis sõitsin mina

Vasakult: Kiipsaare tuletorn, Tahkuna tuletorn, Undva tuletorn Kessu tulepaak.

All: Osmussaare tuletorn.

merele, võttes kaasa ka ohvitseri, et nendega tulesid võrrelda palja silma ja pikksilmaga. Kahe miili kauguselt paistsid tuled peagu ühesugustena, eriti aga siis, kui laev tuli iga kumerpeegli telje (fookuse) ette. Aga Fresneli tuli oli palju suurem ja pika samba taoline. Üle kahe miili kaugusel hakkas Fresneli tuli ikka enam ja enam kumerpeegli tuld võitma ja lõpptulemus oli, et kumerpeeglite tuli võrdus Fresneli tulele 1 : 3. Tuli oli kogu aeg ühesugune. Valge sammak hakkas selgesti silma. Mõlmes kauguses ja suunas sõites veendus selles, et uus tuli on ikka ühesugune ja vanast palju parem. Tulin 16. mail, kell 2 öösel, Kokskärisse tagasi ja käskisin vanad lambid lõplikult kustutada. Sellega algas Kokskäri tuletornis valgustamine Fresneli süsteemiga 15. mail 1858. aastal.

Nüüd oli viimaks lõpp kodustel katsetamistel. Otustati minna üle Fresneli aparaatidele.

Kokskäri tuletorn on üks vanimaist tuletornidest Soome lahes. Juba 1719. aastal valgustati teda puude ja kivisõe tulega. 1803. a. asetati sinna kumerpeegli aparaat ja 1858. aastal esimene prismaaparaat. Kokskäri tuletorni võib täie õigusega nimetada „katsejäneseks“.

1876. aastal hakati Venemaal tegema katset, kas pole otstarbekohasem õlilampide asemel hakata tarvutama elektrit. Missuguseid katseid tol ajal tehti, selle kohta puuduvad täpsemad andmed. Musta mere tuletornide valitsuse 1874. a. aruandest on vaid näha, et ühe esimese järgu tuletorni valgustamine elektriga maksis 83 kopikat tund. Õli kulus aga sama aja jookul 36 kopika eest. Mis alusel niisugune kalkulatsioon tehtud, ka see on teadmata.

Inglismaal tehti sel alal aga katseid juba 1862. a. Dungenessi tuletornis ja Prantsusmaal 1863. aastal La Hévé tuletornis, Havre'i lähedal. Kolmeaastased katset Prantsusmaal näitasid, et elektrit võib tarvitada tuletornide valgustamiseks, kuid tule tugevuse, korralikkuse ja odavuse suhtes pole põhjust elektrit eelistada. Elektrituli nõrgenes kaugusega ja sumeda ilmaga kadus sootuks. Õlituli paistis läbi udu suuremana. Seda nähtust seletati sellega, et elektrilise kaarlambi sinivalkjad kiired õhus veeauru rakukeste poolt neeldi ära, kuna õlitule kollaste kiirtega seda ei sünni.

Esimese (suurima) järgu Fresneli aparaatides olevail õlilampidel oli seitse tahti, mis tunnis tarvitasid 3,75 naela õli. 1902. aastal hakati meil tahtlampe ümber vahetama petrooleumi hõõguskalampide vastu, mis põlesid klaastsilindrita. Seejuures andsid viimased palju tugevama tule ja petrooleumi kulus tunnis ainult 1,75 naela. Veel hiljuti põles meil Muhus kaks tuletorni kahetahilise õlilambiga.

Tuletornide ja vähemate juhttulede arv suurenes ja loomulikult suurenesid seega ka kulud. Hakati tegema katseid konstrueerida järelevalveta tulesid. Katset tahtlambile anda suurt õlireservuaari ei õnnestunud. Taht jäi söekorra alla ja tuli kustus. Lampi pidi iga päev puhastama. Veidi paremad olid tahita bensiinilambid. Bensiin voolas läbi üsna peenikese augu brennerisse, mis seal siis põles. Bensiinireservuaar oli lambi peal. Niisugused tuled põlesid vahet pidamata 10 päeva ilma valveta. Siin oli aga karta plahvatuse hädahoitu ja pealegi ummistus tihti auk, millest bensiin voolas välja. Inglismaal, kus kivisõegaasi oli laialt tarvitusel, tehti katset gaasi pumbata suurtesse raudkateldesse, et seda siis sealt edasi aparaati juhtida. Muutlik surve mõjus aga halvasti tuleleegi peale. Et seda pahet kõrvaldada, hakkasid eriteadlased konstrueerima rõhu- või survetasandajat. Samal ajal hakati ka tegema katseid atsetüleengaasiga (sünnib karbiidist ja veest).

Rootsi insenerile, praegusele professor Dalénile, saab osaks au olla esimese automaattulede looja ja leiutaja. Juba 1901. aastal leiutas ta rõhutasandaja, mis 1—20 atmosfääri suure surve kõikumata vähendab 200 millimeetri veesamba surveni. 1905. aastal leiutas ta plinkaparaadi, mis teatud vaheaegadega automaatselt avaneb ja suleb gaasi juurevoolu aparaati. See andis võimaluse muuta tuled karakterit laiades piirides. Terve ehitusviis oli algusest peale niivõrd põhjalikult läbi mõeldud, et selles kuni tänapäevani veel mingeid muudatusi pole tehtud.

Aktiivselt Gasakkumulator (lühendatult AGA) võttis uue leiutuse kasutamise õiguse enesele ja dr. G. Dalén astus seltsi teenistusse ülemainsenerina. 1906. aastal ta leiutas lisaks veel uue käsnataolise urbe segu, mis asetati teraspudelite (0,75 kuni 600 liitri mahutavusega) sisse ja atsetooniga läbi imbutati, mille läbi pudeleis tühjad kohad kaotati. Sellega kadus ka hädahoitu atsetüleeni plahvatamises.

1907. aastal leiutas dr. Dalén nõndanimetatud „päikeseventiili“, mis päevavalguse mõjul hommikul plinkaparaadi gaasi juurevoolu sulges ja õhtul pimeduse tulekuga jälle avas. See võimaldas gaasikulu umbes 30—40%. Plinkaparaadid töötavad niisuguse täpsusega, et ühest liitrist võib saada umbes 10.000 plinki. 1909. aastal moodustas dr. Dalén lisaks veel atsetüleengaasi jaoks hõõguska. Hõõgtulel on kolm korda tugevam valgus kui lahtisel kalasabataolisel leegil sama gaasitulega. Atsetüleengaasi hõõgtulel oli alul see puudus, et seda ei võidud jätta valveta, sest hõõguska rikkiminekuga kustus ka tuli. Ka sellest pahest on dr. Daléni mõistus meid aidanud üle. Ta konstrueeris automaatse sukavahetaja. Niipea kui üks hõõgusku on läbi põlenud, tungib leek august läbi ja põletab katki väikese puupulga. Nüüd vabaneb ratas, mis kellavärgi abil laseb ühe varda tagavarasukaga asemele. Nelja sukaga saab läbi enam kui aasta.

Sihttulede tulesid võiks meil võib-olla kulude kokkuhoiu mõttes ehk veel rohkem jätta valveta, kuid siin astub vahele rannaelanike ulakus, kes millegi pärast on hakanud rüüstama automaattulesid. Viiakse ära mõned osad, mis ulaka käes enesest ei kujunda mingit väärtust. Neid osi ei saa kuski tarvitada. Need inimesed ei saa aru, et nad oma rumala teoga mitmed inimhinged võivad saata surma.

Skandinaavia riikide skäärides põlevad tuhanded automaattuled ja kellelgi ei tule mõttesegi neid hakata rikkuma. Otse selle vastu — kui märgatakse, et mõni tuli on kustunud, teatatakse sellest kohe vastavasse asutusse ja palutakse tuli süüdata.

Nii kõlas siis tuletornide ajalugu. Meie nüüdisaja tuletornide valgustuse üle ei saa vist keegi enam nuriseda, kuid küllap hautakse edasi uusi plaane, kuidas vähemalt kulusid hoida kokku. Eesti veeteede valitsus on tuletornide võrgu arendamisel teinud suure töö. On viidud läbi nii mõnedki uuendused. Rääkimata uute tuletornide ehitamisest ja sihttulede korraldamisest, muretseti 1924. aastal välismaalt Ristna tuletorni jaoks uus valgustusaparaat. See on meil praegu kõige võimsam. Tuletorni aparaadi valgustusjõud on 108.000 Heffneri küünalt suur ja ta paistab hoopis kaugemale merele, kui ta oleks oma naabri, Kõpu tuletorni, asemel. Ristna tuletorn asetseb aga madalas maanina otsas. See aparaat maksis 18.000 krooni.

1. novembrist 1930. aastast allub osa tuletorne nüüd meresidemele. Nende varustamine eest hoolitseb aga veeteede valitsus.

V. K.

Riigivanema otsus nr. 173

12. märtsil 1934. a.

1. Põhiseaduse § 60 p. 7 ja kaitseisukorra seaduse § 1 alusel kuulutan välja kaitseisukorra kogu vabariigis kuue kuu peale, arvates 12. märtsist 1934. a. kell 17.

2. Kaitseisukorra seaduse § 7 p. 1 põhjal nimetan kaitseväge ülemjuhatajaks kindralleitnant Johan Laidoneri, pannes tema peale ka sisekaitse ülema kohused, määrates viimase abiks kindral-major G. Jonsoni.

3. Vabastan vägede juhataja kohuste täitmisest kaitseminister kindralmajor P. Lilli ja sisekaitse ülema kohuste täitmisest kindralmajor G. Jonsoni.

4. Riigi raudteed ja post, telefon, telegraaf alluvad operatiivselt kaitseväge ülemjuhatajale.

5. Käesolev otsus maksma panna telegraafi teel.

K. Päts,
peaminister,
riigivanema ülesannetes.

Joh. Müller,
kohtu- ja siseminister.

Kaitseväge ülemjuhataja käskkiri

Tallinnas, 12. märtsil 1934. a.

§ 1.

Riigivanema otsusel 12. märtsist 1934. a. nr. 173 olen kaitseväge ülemjuhataja ja sisekaitse ülema kohuste täitmisele asunud 12. märtsil 1934. a. kell 17.

Kindral-major G. Jonsonil asuda sisekaitse ülema abi kohuste täitmisele.

J. Laidoner,
kindralleitnant.

Poliitiliste koosolekute ärakeelamine

Alus: Kaitseisukorra seaduse (R. T. 61 — 1930. a. art. 423) prgr. 7 p. 2 ja 9 pp. 1, 2, 3 ja 7.

§ 1. Keelan ära kaitseisukorra piirkonnas kõik eraisikute ja -organisatsioonide poolt korraldatavad poliitilised koosolekud nii kinnistes ruumides kui ka lahtise taeva all, samuti rongkäigud.

§ 2. Käesoleva sundmääruse vastu eksijaid karistan administratiivkorrast arestiga või vangistusega kuni kolme kuuni või rahatrahviga kuni kolmetuhande kroonini.

§ 3. Käesolev sundmäärus panna maksma telegraafi teel.

Tallinnas, 12. märtsil 1934. a.

J. Laidoner,
kindralleitnant,
kaitseväge ülemjuhataja,
sisekaitse ülema kohustes.

Kaitseliidu ülema käskkirjad

Nr. 11.

Tallinnas, 7. märtsil 1934. a.

§ 2.

Avaldan teadmiseks ja käsitamiseks „Kaitseväeteenistuse seaduse muutmise ja täiendamise seaduse („Riigi Teataja“ nr. 18 — 3. märtsist 1934. a.)“.

Kaitseväeteenistuse seaduse muutmise ja täiendamise seadus.

3. märtsil 1934. a.

Riigikogu on võtnud vastu alljärgneva seaduse, mille käesolevaga kuulutan välja.

I.

Kaitseväeteenistuse seaduse § 31 (R. T. 43—1926) muudetakse ning pannakse maksma järgmises redaktsioonis:

§ 31. Tegelikult kaitseväeteenistuses olevail isikul on samad kodaniku õigused ja kohused kui kõigil teistel Eesti Vabariigi kodanikel, kuid järgmiste eranditega:

1) nad on kohustatud alistuma kaitseväge seaduste, seadluste, määruste ja teenistuseeskirjade nõudeile;

2) neil on keelatud olla igasuguste poliitilisi sihte taotlevate ühingute või muude säärase koondiste liikmeks ja võtta osa nende tegevusest, samuti on neil keelatud võtta osa igasugustest poliitilistest miitingutest, koosolekutest, meelevaldustest ja kihutustööst.

II.

Sama seadus täiendatakse § 31^a järgmises redaktsioonis:

§ 31^a. Ohvitserid, kaitseväeametnikud ja üleaja-teenijad, kes annavad nõusoleku enda valimiseks Riigikogusse või omavalitsuse esinduskogusse või kes valituna omavalitsuse esinduskogusse ei loobu selle esinduskogu liikme volitustest, vabastatakse tegelikust kaitseväeteenistusest seadustes ettenähtud korras.

III.

Need § 31^a tähendatud isikud, kes on valitud omavalitsuse esinduskogusse enne käesoleva seaduse maksma hakkamist, vabastatakse samas paragraafis tähendatud korras kaitseväeteenistusest, kui nad kahe nädala jooksul, arvates käesoleva seaduse maksma hakkamise päevast, ei esita vastavat teadaannet esinduskogust väljaastumise kohta.

IV.

Käesolev seadus hakkab maksma väljakuulutamiseega.

Tallinnas, 3. märtsil 1934. a.

Riigivanema ülesannetes Peaminister K. Päts.

Kaitseminister P. Lill.

Nr. 13.

Tallinnas, 12. märtsil 1934. a.

§ 1.

Lähenevad riigivanema ja riigikogu valimised.

Kaitseliidule, kui riiklike ülesannetega kogu Eesti rahva vabatahtlikule omakaitseorganisatsioonile on kallimaks varaks ja pühamaks kohuseks täielise erapooletuse pidamine valimiseelses kihutus-töös.

Et võtta igasugune võimalus hääletuseelsete päevade selgitus- ja kihutuskoostrukute keerises kaitseliidu kogunemiste ära kasutamiseks kihutustöö eesmärgil välispool või mõne meie liikme kogemata eksimiseks selle põhimõtte vastu, tuletan meele oma endiseid korraldusi sel alal ja panen maksma kaitseliidus ning naiskodukaitses kuni 1. maini s. a. alljärgneva korra:

1. 16. märtsist kuni 6. aprillini (incl.) — keelan ära kõik aktused, propäganada kõnekoosolekud, peod, klubiõhtud, teeõhtud ja muud sellesisulised kogunemised, kui neist ei saa osa võtta maleva pealik või maleva pealiku määramisel keegi instruktoreist.

2. 7. aprillist (incl.) kuni 1. maini — peale käesoleva paragraafi pt. 1 nimetatud kogunemiste keelan ära veel kaitseliidu õppetöö. 7. aprillist kuni 1. maini

ainult erilisel juhtumel peastaap või maleva pealik võib korraldada (või lubab korraldada) kaitseliidu kogunemisi või õppetööd, kui see võib sündida malevais — ainult malevapealiku täielisel vastutusel.

Kõikide juhatuste (ka maleva ja ringkonna allüksuste) ja revisjonikomisjoni koosolekuid ning pealikutute koosolekuid malevapealiku juhatusel võib pidada igal ajal.

Esindajatekogu või üldkoosolekuid ja pealikutekogu koosolekuid tuleb pidada ning samuti valimisi kaitseliidu põhikirja järgi toimetada mai kuus, kusjuures malevapealikul jääb õigus erilistel kordadel oma vastutusel lubada nimetatud koosolekuid pidada ja valimisi läbi viia ka märtsis või aprillis.

Kõikide eelnimetatud korralduste täitmise eest nii kaitseliidus kui ka naiskodukaitses on vastutavad malevapealikulid.

§ 2.

Avaldan teadmiseks ja käsitamiseks kuni kodukorra trükist ilmumiseni väljavõtted kaitseliidu kodukorra kavast:

Väljavõte paragraaf 1.

„Kaitseliit on apolitiiline, vabatahtlik, riiklike ülesannetega seltskondlik rahva omakaitse organisatsioon.“

Väljavõte paragraaf 16.

„Vabatahtlikkuse põhimõtte ja kaitseliitlase pühalik töötus kohustavad erilisel viisil pidama kalliks kaitseliidu au.“

Paragraaf 18.

„Kaitseliitu vastuvõetud kodanik loetakse:

1. kaitseliidu teenistuskohuste täitmisel — kui täidab kaitseliidu ülesandeid või oma pealiku käsk;

2. kaitseliitlaseks — kui kannab kaitseliidu vormi, tunnusemärki ehk kaitseliidu märki erariideil, või kui, esinedes ka ilma välistunnusemärgita, ta esitab ennast kaitseliitlasena;

3. vabakodanikuks — kui ta tegutseb eraluses ilma kaitseliidu välistunnusemärgita hariliku kodanikuna.“

Paragraaf 20.

„Välispool teenistuskohuste täitmist (kaitseliitlasena ja kodanikuna) on iga kaitseliidu liige kohustatud meele pidama, et ta on kaitseliitlane, mispärast ta peab ka hoiduma korravastasest, ebaviisakast, halvaks panuväärt ja väljakutsuvast tegevusest.“

J. Roska,
kindralmajor,
kaitseliidu ülem.

NAISKODUKAITSE ELU

Naiskodukaitse Uuemõisa jaoskond üheaastane

Scouts üksiku jalaväe pataljoni Haapsalu-Uuemõisa asumisega kutsuti Uuemõisas ellu naiskodukaitse jaoskond. Jaoskonna ellukutsujaks oli pr. E. Pajusson, kes 10. veebruaril l. a. väeosa ohvitseride ja allohvitseride abikaasad kutsus kokku ühisele nõupidamisele naiskodukaitse tööst osavõtmiseks. Koosolijad, aru saades naiskodukaitse töö tähtsusest, olid nõus astuma naiskodukaitse perre.

14. veebruaril 1933. a. oli esimene üldkoosolek, mis oli ka n.-k. Uuemõisa asutamise koosolek. Asutamise koosolekust võttis osa 18 liiget, kes soovisid jääda ka jaoskonna tegevliikmeiks.

N.-k. Uuemõisa jaoskonna juhatusse kuuluvad: esinaine pr. E. Pajusson, sekretär pr. M. Tamm; juhatuse liikmed pr. H. Jürisson, pr. E. Siimann, pr. V. Pinding.

Üks aasta seltsi elus on võrdlemisi lühike aeg, kuid siiski on jaoskond püüdnud täita enam-vähem kõiki kohustusi, mis põhimäärused, kuid lisaks veel tegelik töö ja elu, on pannud naiskodukaitse õlgadele.

2. mail l. a. algasid jaoskonnas samariitlaste kursused. Lektori kohused võttis lahkesti enda peale kohapealne kaitseväge arst doktor J. Siimann. Gaasikaitse alal pidas vastutulelikult loenguid kohapealne kaitseväge kpt. Sillaots. Samariitlaste lõppkatsed olid 12. juunil l. a. Lõppkatsed sooritas ja sai vastavad tunnistused 9 jaoskonna liiget.

14., 15., 16. mail korraldas jaoskond Scouts pataljoni kõogi juures massitoitlustamise kursuse, millest osavõtt oli võimaldatud ka n.-k. Lääne ringkonna teistele jaoskondadele. Teoreetilisi näpunäiteid massitoitlustamise kohta andis kohapealse väeosa majandusülem hra major Pinding. Kursusest osavõtjaid oli rohkesti.

17., 18. juulil kaitseliidu Lääne-Saare dessantoperatsioonist võttis jaoskond osa meeskondade toitlustajana, valmistades toitu 200 kaitseliitlasele.

Pealeselle toitlustas jaoskond 30. juulil Lääne malle päevast osavõtjaid kaitseliitlasi-jalamatkajaid ja jalgrattureid.

Rahaliste sissetulekute hankimiseks on jaoskond korraldanud teeõhtuid kutsutud külalistele. Ka on jaoskond korraldanud omavahelisi käsitööõhtuid ja spordialal võrkpalli harjutusi. Praegu on jaoskonnal 23 tegevliiget.

Naiskodukaitse Uuemõisa jaoskonna juhatus

Naiskodukaitse Uuemõisa jaoskonna samariitlased ühes eksamikomisjoniga

See seni kordasaadetud töö tahab olla veel vaid algus.

Jõudu, usku ja kindlat tahet kõigile n.-k. Uuemõisa jaoskonna liikmeile eeltulevaiks aastaiaks!

E. P.

N.-k. massitoitlustamise kursused

N.-k. keskjuhatus korraldas Tallinnas kuuepäevased massitoitlustamise kursused. Need algasid 22. jaan. ja lõppesid 27. jaan. Nendest kursustest võtsid osa Tallinna, Harju, Narva ja Järva n.-k. toitlustusosakondade juhid, igast nimetatud ringkonnast oli kursustel 5 esindajat.

Kursuste eesmärk oli täiendada ja süvendada toitlusjuhtide teoreetilisi teadmisi massitoitlustamise alal ja võimaldada süstemaatset tutvumist ja praktilist tööd massitoitlustamise alal kaitseväge köökides. Ka taheti luua tihedamat sidet üksikute ringkondade toitlusjuhtide vahel. Kursustel käsitleti toitlustusosakondade ülesandeid üldse, massitoitlustamise põhimõtteid ja organiseerimist, üksikute toiduainete tehnoloogiat, toiduainete omadusi üldse ja toiduainete käsitamist, massitoitlustamiseks vajalisi keedunõusid ja laste toitlustuspunktide korraldamist ja toidunorme. Teoreetilisele kursuste osale paralleelselt korraldati ekskursionsioone mitmesugustesse toiduainete tööstustesse, samuti teostati praktiliselt massitoitlustamist kasarmuis.

Kursused pakkusid osavõtjatele suurt huvi ning kursustel omandatud teadmised aitavad massitoitlustamise küsimust lahendada kohtadel.

Kursuste lõpetajaile andis n.-k. keskjuhatus välja sellekohased tunnistused ja lõpumärgid. Kursuste lõpetajaile tehti kohustuseks levitada omandatud teadmisi ringkondades. Kursustest võttis osa 50 n.-k. liiget suure huvi ja innuga.

Lektoreina kursustel esinesid kaitseväge kompetentsemad jõud toitlustusküsimuste alal, nagu major J. Org, kol.-ltm. N. Erman, san.-major Keerig, dr. Rabisson ja teised.

Samalaadilisi kursusi korraldab n.-k. keskjuhatus veel Viljandis ja Tartus. Põhimõtteliselt jääb kava samaks, mis Tallinnas, muudatused on nähtud ette vaid kohapealseist iseäraldusist tingituna.

Eelolevaiks kevadpühiks soovitame Kaitseliidu kirjastusel ilmunud.

ÜLEVAADE EESTI VABADUSSÕJAST

1918—1920.

Koostanud kolonel Jaan Maide.

488-leheküljeline heal paberil, 19 selgitava skeemiga varustatud raamat annab seni esmakordselt ilmuvana täielise ülevaate meie riigi tekkimisloo heroilisimast ajajärgust, käsitades üksikasjaliselt Vabadussõja tähtsaimat tegevusala — lahingtegevust.

Raamat, jagunedes kahte peossa, annab oma esimeses osas ülevaate neist olukorrist ja tegureist kaugemast ja lähemast minevikust, mis töid eesti rahva iseseisvuse ja vabadusvõitluse.

Teine osa käsitab Vabadussõja operatiivtegevust selle tähtsamate operatsioonide kaupa.

Raamat on saadaval kõigis raamatukaupluses üle maa, kaitseliidu malevate staapides ja kaitseliitlaste tarvete laos.

Hind Kr. 3.50.

Hind Kr. 3.50.

„Kaitse Kodu“ talituselt, Tallinn, Kaarli t. 8, võib vastava summa rahas ehk markides ära saates, raamatut kirjateel tellida.